

Megjelenik minden
hónapban, a nyári
időszak alatt esetleg
kétszer is.

Szerkesztőség:

Kolozsvár,
Belkirály-u. 49. sz.

ERDÉLY.

TURISTASÁGI, FÜRDŐÜGYI ÉS NÉP-
RAJZI FOLYÓIRAT.

Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület értesítője.

Az egyesület tagjai
a folyóiratot a tagsági
díj fejében ingyen
kapják. Nem tagok
részére az előfizetési
díj 3 frt.

Kiadóhivatal:

Erdélyrészi Kárpát-Egye-
sület titkári hivatala.

I. kötet.

1892.

Szerkesztő: Radnóti Dezső

Fődolgozótársak:

Hankó Vilmos dr., Herrmann Antal dr., Téglás Gábor, Veress Endre.

III. füzet.

Márczius.

Erdély és az Alföld.

Irta: Sándor József.

A mikor az Alföld Erdélyben, vagy jobban mondva, megillető mérték szerint, Erdélyben is fog fürdőzni és nyaralni: Magyarország culturalis és politikai egysége előidézésének egy újabb hatalmas folyamata fog megindulni ezzel. A Kárpát-Egyesület létrehozatalánál első sorban ez a gondolat lebegett az alakítók előtt, és tényleg ennek a folyamatnak s az ebből keletkező csereviszonynak fölkeltesére kell ez egyesületnek is főképen törekednie.

A természet egymásra utalta, egymásnak rendelte a sziklás, hegyes felvidéket és dél-keleti felföldet — a homokos, sikos nagy alföldi lapálylyal. Egyiknek ozonos tiszta levegőjü havasai és fenyves bércei; másiknak maláriás, mocsaras vidékei. Egyiknek nagy ethnographiai egységes magyar néptengere: Erdélynek néprajzilag a legszomorubb és veszendőbb helyzete. Országárszünknek különösen ipar-üzésre hivatott természeti kincsei, vizei és olcsó munkaereje: másiknak határozott mezőgazdasági jellege. Az Alföldön tőke: itt emberanyag és fejlődő ipari szakügyesség. Erdély tellegvár, hadászati erősség, mely védi a meztelenül kitett rónaságot: a másik élés-kamra, miként a mellkas erős bordáitól — a Kárpátok egész heglánczolatától — védelmezett sziv, mely táplálja az egész szervezetet.

Csodálatos, hogy az az élénk érintkezés és forgalom, mely egykor a fejedelmek alatt a roszsabb közlekedési eszközökkel különösképen Erdély és az Alföld közt fennállott, ma a vasut idejében, fölötte alászállott és lehanyatlott. Ennek oka kétségtele-

nül, hogy hazánknak új középpontja, egyedüli fővárosa keletkezett, s ez kizárólag magához vonja a közgazdasági és nemzet-életi áramlatot s ő maga közvetíti, vetíti tovább. Azért a címhez még hozzá kell érteni: és Budapest. Ha Budapest főváros közönségének és tőkéjének figyelme és érdeklődése egyszer tartósan Erdély felé is kezd irányulni, nyomon hozza magával az alföldi áramlatot is. Az itt tartózkodás megismerést, a megismerés érdek-összeköttetéseket, s az érdekkapcsolat közgazdasági, kulturális és politikai fejlődést hoz létre: mert bár igaz, hogy az állam nem a társadalomé, de az is igaz, hogy ennek életviszonyaiból nő ki.

Az Erdélyi Kárpát-Egyesületnek tehát mindent el kell követnie, hogy a főváros közönségének és az alföld lakosságának figyelme és érdeklődése, turistikai, fürdőügyi szempontból Erdély felé is tereltesse. Az életrevaló hirdetések, a sajtó kínálta alkalmak minden eszközét föl kell használnia erre. Ezt tennie erkölcsileg nemcsak jogában áll, de kötelessége.

A kivánt nemzet-egység pusztán irodalmilag, pusztán egy országos központ s egy egységes politikai állapot utján még nem jön létre, avagy annálkésőbb jön létre, ha az egyes ország-részek és vidékek lakóinak érintkezése egymással még lassu és elmaradott. Ez a rendi állam elszigetelt s egymással laza összefüggésű patriarchalis életére emlékeztető vonás, az inertia maradványa.

Ide kell vonzani Magyarország magyarosabb és tiszta magyar vidékeinek nyaraló és üdülő, utazó és fürdőző előkelőségéből, a mennyit csak lehet. A természet fensége, a gyógyító források elég alap erre, s a járás-kelés nyomán új társadalmi és politikai élet is fog fakadni kiváltképen itten. A szívós alföldi lánson nemzetiségi tengert, nagyobbbat mint alföldje egy tömegben, s a nemzetiség lánson magyar erőt, mely nyelvére szívós mint az angol, s nemzeti öntudatával suggerál. Kiszámíthatatlanok ennek a kölcsönös megismerésnek nemzetekölcsi következményei. Aztán a ki pénzt hagy itt, annak nevét és akaratát is szivesebben követik.

A székelységet önkéntelenül föl fogja kerestetni a rokonszenv, s fürdőkben tényleg legnagyobb gazdagsága és előhaladottsága, továbbá a nép műveltsége, jó lelkülete, kedves szorgalma és a közbiztonság. Eljön az az idő, midőn a társadalmi megismerés következtében nem lesz több székely-kivándorlás, munka keresése

egy idegen állam területén, mert a legerősebb államnál is erősebb erő az életérdek, a tőke vállalkozó kedve, értékesíteni fogja e népnek eszét, erejét, szorgalmát, ügyességét, s iparüzésére alkalmas természeti viszonyait.

A szászokhoz az érdeklődés, szép, tiszta városaik és a közeledés tognak látogatásra vonzani.

Érdekesség, fontosság tekintetében pedig van-e reánk nézve nevezetesebb az oláhságnál? Hiszen az új idők átmeneti állapota közepette a rendi állam idejéből készületlenül átöröklött ethnographiai s vele kapcsolatos nyelvi és politikai belső bajainknak nem épen az a nép elem-e a legfőbb tényezője? A székelységnek a régi Aranyosszékiig benyúló tömegét nem épen ez a néprajzi elem választja-e el az Alföld nagy magyar néptengerétől. Azok a felséges fenyvesek, gyönyörű forrásos havasok, melyek a Kálotaszegtől Abrudbányáig és Zalatnáig terjednek, az anyaállamtól a mi chinai választófalunk. Ide nem hatolt fel még a magyar cultura, a magyar nemzetállam szelleme, de innen omlott le az izgatók nyomán 1784-ben s 1848-ban is a magyarságra a gyilkolás, pusztítás és testvéröklés vad érzülete. Itt veszett el, ágyuval és katonasággal legyőzhetetlen természeti kelepcebe kerülve, Vasváry-Kovács; s ugyanígy járna itt ma is tulajdon hazánkban tulajdon fegyveres erőnk. Ez a belvidék hazánk földje közepette »házukban az a szög, a melyekre legelőször akaszt-hatja a kozák a maga fegyverét.« Ezt a vidéket a turista-látogatással, nyaralás és üdülő telepek teremtésével, később ezek nyomán iparvállalatok és megfelelő közlekedés létrehozásával — el kell hordanunk, illetve megközelítésével, be kell vonnunk, le kell hoznunk a nemzeti és állami civilisatió körébe. Hiszen némely tudósaink szerint az itt lakó, ma már nem magyar, s 1784-ben s 1848-ban ellenünk dult emberek egy része egykor székely telepes volt, s ruházatában öntudatlanul maig is őrzi ez emlékeket. E vidékre nézve a biharmegyei Kárpát-Egyesület már teremtett egy őrszemet Bihar-Füreddel, a hová tényleg az Alföldről is kezdenek nyaranta felvonulni. Ennek a pontnak megfelelőleg innenlelől kitünő gondolat a Bethlen András gróf földművelésügyi miniszter kezdeményezte hideg-szamosi nyaralóhely Reketón. Ezt az irányt folytatni kell, az ily pontokat szaporítani, s a közönséget vinni-vonni, csalogatni és ide vonzani.

Az Erdélyi Kárpát-Egyesület tagjait pedig, az életrealóság megengedett minden tisztességes eszközével, első sorban az Alföldről és Budapestről kell toborzani. Csak meg kell *találni* és fölvilágosítani az embereket, s ennek érdekében irtam én is ezeket az igénytelen sorokat.*)

Gyárfás Jenő rajza.

A kovásznai gázforrások.

Irta: *Hankó Vilmos dr.*

A szárnyas kerék nagy hódítást tett az erdélyi részekben; uralma immár kiterjed a par excellence székelyföldre is. A tejjel-mézzel folyó

*) E cikk szellemében — minthogy az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület célja magasabb, mint a puszta turistaság — határozta el Kárpát-Egyesületünk legutóbbi választmányi ülése, hogy a f. évi közgyűlést az E. M. K. E. jun. 8-án Budapesten tartandó közgyűlésével egyidejűleg a fővárosban fogja lehetőleg megtartani. Szerk.

Barczaságról naponkint kétszer gőzkocsi robog be a délibábos háromszéki rónára s röpití azon keresztül a Háromszékbe utazókat. Az új vasut állomásai: Szász-Hermány, Prázsmár, Kőkös, Uzon, Kilyén, Sepsi-Szt.-György, Eresztevény, Nagy-Borosnyó, Barátos-Kovászna, Páva-Zabola, Imecsfalva, Kézdi-Vásárhely. A székely fürdők között Kovászna az első, mely az új vasuttal direkt vasuti összeköttetéshez jutott. Ez összeköttetés nagy kötelezettséget ró a nagy közönségre, s még nagyobbat a fürdő igazgatóságra. A magyar közönségnek kötelességévé teszi, hogy e csodálatos helyet megismerje; az igazgatóságnak, hogy mindent megtegyen arra, hogy a látogatókat kielégítse; hogy a forrásokat (Mikes, Czifra, Sós) rendbehozza, fásítson, vendéglőt építsen étkező helyiséggel, néhány jól felszerelt lakószobával, gyógyító teremmel.

A székelyvasuttal számomra is kijutott a kötelesség. Az én kedves kötelességem megismertetni e csodás helyet s világra szóló kincseit e folyóirat tisztelt olvasóival.

Kovászna Háromszék megyében, a keleti Kárpátok lábainál terül el, 560 méter magasán a tenger színe fölött.

A falu bitumen tartalmu agyag-palán húzódik végig, mely helyenként termékeny diluvialis réteggel van borítva. Emez agyagpala rétegei, melyek nagy mennyiségű növényi maradványokat zárnak magukba, — nem fekszenek szabályszerűen vízszintesen, hanem egyes helyeken eredeti fekvésökből ki vannak mozdítva, sőt fel is állítva. (Benkő Gábor dr.)

Kovászna mindegy 4000 lakossal bíró székely község, mely fásasztó hosszúságban húzódik el az erdős hegyek tövén. Ez erdős hegyek itt a Magyarországot Romániától elválasztó határhegyek. A hegyek alján százas fákba álló lombos erdő emelkedik, mely észrevétlenül olvad be a mértföldekre terjedő fenyvesek rengetegébe.

A falu egyik szélén síkság, mely távolban összeolvad az éggel, a másik részén erdővel borított hegyek.

Gyönyörű vidék, az alföld nyílt derűjének s a hegység fenségének összhangjával.

A község tulajdonképen két részből áll: Kovásznából és a vele összeforrott Vajnafalvából. A havasok közé mélyen felnyúló völgyből a Kovászna vize törtet le hangos csattogással. A tiszta vizü patak a községet hosszában kétfelé szeli.

A messzire fehérülő tiszta, csinos házak, a ragyogó templomtornyok, a házakat körülövező gyümölcsösök egy kellemes kis székely község benyomását teszik inkább az emberre, mint egy nagy jövőre hivatott fürdő-

telepét; azt meg éppen semmi sem árulja el, hogy Európa leggazdagabb széndioxid forrásainak tövében vagyunk.

A piacon diszes, tornyos és facizfrázatokkal ékesített épület vonja magára figyelmünket. Ha nem figyelmeztetnének reá, az épület homlokzatáról is leolvashatnók, hogy Erdély földjének egyik legnagyobb természeti nevezetessége: a *Pokolsár* előtt állunk.

Az épület belsejében különös moraj hallatszik, hasonló ahhoz, a melyet a legerősebb forrásban levő viz támaszt. Belépve sajtáságos szűrős de nem kellemetlen szag üti meg orrunkat. Hatalmas deszkafallal két részre osztott vízmedence van előttünk: a Pokolsár ez, tombolva felfakadó, kavargó, örvénylő, zugó, forrásban levő vizével.

A medence falából óriási erővel, nagy tömegben kitoduló széndioxid gáz dolgozik itten; ez a vizet nemcsak állandó hullámzásban tartja, hanem a medence falát alkotó agyagpalát megpuhítva, összezúzva, felkavarva hamuszürkévé is teszi. A széndioxid a körülnél nehezebb lévén, állandó gágréteg borítja a viz felszínét.

A gágréteg magassága folytonosan változik. Egy égő gyújtószállal könnyen megállapíthatjuk azt a határt, a melyen alul az égés megszűnik, illetőleg a hol a széndioxid kezdődik.

A szén dioxid — mint a levegőnél jóval nehezebb gáz — edénynyel, kalappal kimerhető, folyadékok módjára egyik edényből a másikba tölthető.

Egy kalapnyi széndioxid mennyiséggel égő papirost, gyertyát könnyen elolthatunk. Ha a széndioxid réteg bizonyos magasság-réteget tullep, alkalmatlan lesz a fűrdőknek.

A fölösleges gáz elvezetésére ajánlottam, hogy a két víztükör fölé az épület falán keresztül szívó csöveket alkalmazzanak. A szívócső minden valószínűség szerint úgy hat a levegőnél másfélszer nehezebb széndioxidra s mint a folyadékokra. A szívócső rövidebb szára a víztükör fölé, a hosszab az épület mögött lévő árokba helyezendő. A szívócsövek egyenletes és folytonos munkája emberi közreműködés nélkül is könnyen eltávolítja a fölösleges széndioxidot.

A Pokolsár vize, mint valami háborgó vulkán, néha kicsap medenczéből s előtéssel fenyegeti a vidéket. Felszaggatja a medence deszkapadozatát, sulyos köveket dobál, gombolygó gőzeket lövel ki, a melyek megnehezítik a környéken a lélekzést, szennyes vízzel, s hamuszínű iszappal borítja el a piacot. Sűrű füst-oszlop emelkedik ki a forrongó medenczéből s nagy magasságban szétterül, a gázfejlődés e közben oly nagy

és rohamos, hogy a fojtó gáztól a fürdőépületbe belépni nem lehet, a fürdő fölött elrepülő madarak pedig élettelenül zuhannak alá a vízbe.

A három-négy napig tartó erupció egész tartama alatt morajló zugás hallható a Pokolsártól 100 méternyire is, a föld pedig megrázkodik. Azonban mindennek egyszer vége szakad. A levegő megtisztul, a morajló zugás elhal, nemsokára a víz is visszahúzódik és csendes lesz ismét minden. A kitörés után tátongó tölcser marad a medencze helyén, a melynek betömésére 2—300 szekér kő alig elegendő.

Az ilyen kitörések jelentékeny jelenségek a Pokolsár történetében, csodájára is járnak az egész vidékről. Századunkban 1837-ben, 1856-ban és 1885 januárius 4-én voltak a Pokolsárnak nagyobb kitörései. 1837-ben egy kemény téli estén egyszer csak megrendült a föld a kovásznaiak lába alatt, a falakról az edények lehullottak, a pohár-székekben az edények összecsendültek, az emberek rémülten futottak ki lakásaikból. Másnap a Pokolsár rendkívüli erővel tört ki, gázával betöltötte a levegőt, vizével előntötte a piacot. Az 1837-iki kitörés előtt a víz kristálytisza volt; ez idő óta szennyos hamuszürke felületén pedig olajszerű folyadék uszik. A Pokolsárból meritett szürke, olajos vízzel a nép háza falát festi: mondják hasznos óvó szer az élősdiék ellen.

A kovásznai székely sohasem telik be a Pokolsár szemléletével; mert a Pokolsár mint a tenger sohasem ismétlődő változatossággal napról-napra más képet nyújt s mindig megragadót. Ma megdagad s magas hullámokat vet, a víztükör fölött lévő tért teljesen kitölti gyilkos gázával; holnap alászáll tükre s bár hullámai nem simulnak el teljesen, a tükör közepén mindig buzog, egyre mozog, forr, fodrosodik. A tükör szélén lomhán gyüröznek a hullámok, szeliden nyaldosva a medencze deszka falát.

A kovásznai Pokolsár vizének összetétele 1890-ben végzett elemzés szerint a következő:

	1000 s. r. vízben.
Natriumbicarbonat	10.2826 s. r.
Magnesiumbicarbonat	0.6405 » »
Calciumbicarbonat	0.4514 » »
Kaliumbicarbonat	0.2833 » »
Vasbicarbonat	0.0406 » »
Lithiumbicarbonat	0.0621 » »
Manganbicarbonat	0.0090 » »
Chlornatrium	4.7421 » »
Chlorkalium	0.1888 » »

1000 s. r. vízben.	
Caliumsulfat	0.0374 » »
Kovasav	0.0248 » »
Összesen:	16.7631 s. r.
Szabad széndioxid	1.6702 » »
Hőmérséklet	15.5 ^o C.

»A Pokolsár iszapja megszáritva hamvas szürke színű és helyenként muszkovit pikkelyektől csillámló.

Tömöttsége 2.534. Gázlángban Szabó módszere szerint vizsgálva — az első kísérletnél a csúcsokon, éleken és lapokon láthatni az olvadást. A másodiknál az olvasztó térben egy percz alatt kezd az egész gömbölyödni, tökéletes gömbbé azonban nem válik.

Olvadási foka tehát 3. A gázlángot élénk narancssárgára festi. Hideg sósavban kevéssé, melegben erősen pezseg, de teljesen nem oldódik fel. Az iszapot hosszabb ideig iszapolván laza homokszerű tömeg marad vissza, melyben az ásványos elegyrészen kívül sok korhadó növényi maradvány van. Az ásványos elegyrészek között nem tekintve az agyagiszapot keresztezett nikolok alatt könnyen felismerhető a csillám, kvarcz, földpát és mészpát. » (Benkő G. dr.)

Mint a látvány, a melylyel e kiváló természeti nevezetesség az embert gyönyörködteti, oly bámulatos a viznek gyógyító ereje.

Csúzos bajban elgyötört, köszvényben nyomorékká vált, idegbajban sinylődésre kárhoztatott nem egyszer kapta vissza a Pokolsár vizének használata után testének, tagjainak, idegeinek előbbi épségét, rugalmasságát. A folyó év nyarán egy ischiásban szenvedő betegnek csodálatosan gyors gyógyulását láttam a Pokolsár használata után.

A Pokolsár jövőjébe vetett reményem nem helyezi nagyon távolra az időt, midőn vize az ischiásban szenvedőknek speciális gyógyítószere lesz.

A 7—8 méter hosszú, 3—4 méter széles tükörfürdőket kényelmesen berendezett vetkező szobák veszik körül, a víz iszapjának lemosására kristályvizü zuhanyok állnak rendelkezésre.

A metereologiai jelenségek (eső, hó, köd) észrevehetőleg modositják a Pokolsár széndioxid mennyiségét; esőzések után a széndioxid réteg a vízszin felett szokottnál magasabb lévén, a fej könnyen juthat a széndioxid fojtó légkörébe. Fürdéskor ilyenkor a legnagyobb vigyázat ajánlatos.

A Pokolsár nem az egyedüli ásványviz — és széndioxid forrás Kovásznán. Csodálatos hely ez! Úton-útfélen, árokban, hegyoldalon, erdő sűrűségben, sőt a kapanyomában is csodavizü források fakadnak fel földjéből.

Minden magántelken pompásabbnál pompásabb vasas savanyúviz forrás, gázkiömlés. A ásványvizekből a legtöbb helyen meleg fürdőt készítenek az annál a háznál szállásoló vendégek számára. A vizet üstökben vagy izzó kövekkel melegítik. Ember, állat annyira megszokja itt a savanyú vizet, hogyha másvidékre kerül csak a legfenyegetőbb szomjuság esetén nyul az édes vízhez.

Mintha kitörni akaró vulkánon feküdnék a falu, időváltozásoknál az egész völgy vitriol szagot gőzölög a földszinre s a pinczék mintha párolognának, a kutak, pinczék gőzzel telnek el, melyek a madarakat megszédítik.*

»Non solum ex fonte principali et puteis profundis praecipue e lacunis undipuaque in peripheria circiter quadrantis horae apertis, quin et ipsa tellure paululum suffosa, adeo ubertim erumpit, ut nec cellaria effodi, nec pilei, repurgari, sine manifesto periculo. nisi rigidissima hyeme queant, et ut mures et pulli gallinaei depressioribus locis saepius suffocentur«** teszi hozzá Pataky Sámuel.

A Pokolsárral úgyszólván egy vonalba jobbra és balra számos gázforrással találkozunk. A piaci kút kitünő vizét a kiömlött széndioxid állandó forrásban tartja, a kút mellett lesiető patak kristályvize több helyen előforduló széndioxidtól sistereg, forr, buzog. A patakon túl az ugynevezett »Kis-Pokolsár«, a Pokolsár miniatúr kiadásban; ez is egyre hánykodik, vizeitükre a hatalmas buborékokban szakadatlanul felszálló széndioxidtól állandó hullámlásban van.

Ilyen lehetett a Pokolsár gyermekkorában! A Pokolsártól jobbra van a *gözdő*. Egy körülbelül 2 □ méter területű, másfél méter mély gödör ez, melyből folytonos áramlásban széndioxid gáz ömlik ki.

A gödörből kifelé nézve bizonyos világitás mellett tanui lehetünk a természet bámulatos játékának: a nehéz gáz libegő mozgásának. A bejárat előtt reszketni látszik a levegő, mint a délibáb, a kövek táncolni látszanak. »A föld maga libeg, jobog.« tehetjük hozzá Jókaiival. A folyó éven a tulajdonos az üreg fölé egy faházikót emelt s ez által megfosztotta a vendégeket a felséges látványtól.

Az elmúlt tavasszal a gödröt jobban kiásták, mélyítették, szélesítették. Az üreg széléről lépcsőket készítettek az üreg fenekére, hogy a gázfürdőt használó beteg egész nyakig belemerülhessen a széndioxid gáz-

* Kővári L.: *Erdély földje ritkaságai*. 1853.

** Descriptio physico-chemica aquarum mineralium magni principatus Transsylvaniae 1820.

körébe. A felső lépcsőn a széndioxid bokáig, az alsón nyakig ér; az üreg alján egy középnyagságu ember felett összecsapnak a gyilkos gáz hullámai. Addig mig szánk, orrunk a széndioxid rétegéből kiér, bátran lélekezhetünk. Az üreg fenekén azonban csak visszatartott lélekzettel járhatunk. Mert egy lélekzet gáz már öl.

A Pokolsár kitörésének ideje alatt zsongás hallatszik. E zsongás sokszor tévedésbe ejtette az embert, az erupciók okát illetőleg.

E földalatti moraj nyomán, a képzelet leszállott a föld belsejébe, hol az örök tűz lávája pöfög, s ez örök tüzrel hozta a kitöréseket okozati kapcsolatba.

A kovásznai Pokolsár-kút.

Ne kell nagy megfigyelő tehetség annak belátására, hogy a Pokolsár kitörései nem vulkáni erupciók.

A kitörések rendszeresen téli időben vannak, midőn a légköri csapadékok vize, a hólé beszívárog a talajba s ott megfagy, miáltal betömi azokat a nyílásokat, melyeken a föld mélyébe képződő széndioxid kiszabadul. A kiömlés vonala alatt összegyülemelő széndioxid gáz a soha be nem fagyó Pokolsár vizén keresztül talál legkevesebb akadályt, hogy szabadba juthasson. Midőn a gázok feszítő ereje annyira növekedett, hogy a Pokolsár medenczéjének falán az idevezető nyílásokon, a víztömegben utat törhet, a széndioxid

nagy erővel, zajjal, robajjal rohan ki, magával ragadva az utban álló köveket, iszapot, deszkafalat, vizet. Szerencse, hogy az összegyülemlő széndioxid nem egyszerre, hanem részletenként törtet a szabadba; az utban álló akadályokat ellenállhatatlan erővel távolítja el utjából. A múlt tavasz nyíltaival, midőn a Pokolsár új épületének alapját dolgozták, egy több méter mélyre bevett faczölöpöt mint tollu pelyhet lökött ki az azon helyen felbőffenő széndioxidáram.

A széndioxid gázkörbe lépve, a széndioxid-gáz a testnek abban a részében, melyet elföd, a melegség érzetét kelti, mintha melegvizbe léptünk volna. Kísérleteim megerősítették Ilosvai Lajos dr. magyarázatát a széndioxidnak a szervezetre való hatását illetőleg: »a gőzlőben nem azért érezzük a hőséget, mert benne tényleg melegebb van, mint kint, hanem azért, mert a széndioxid a bőr felületén lévő nedvességgel kémiai és fizikai átalakulások miatt akkora hőt fejleszt, hogy arról érző idegeink utján tudomást szerezhettünk.«*

Az a víz mennyiség, mely a bőrt rendszerint borítja, teljesen elegendő arra, hogy a fennebb említett kémiai hatás létre jöjjön; nem szükséges erre, hogy a bőrt izzadság-réteg borítsa. Vastagabb vízréteg éppen akadályozza a hatást. Vizes lábbal lépve a gőzlőbe kezdetben alig érezzük melegedést; éppen így áll a dolog akkor is, ha lábunkat hintőporos vattával megszáritottuk.

Az az inger, melylyel a gáz a testre hat, már sok nehéz reumás bajnak volt gyógyítója.

A gáz-fürdőt rendszeren a Pokolsár fürdővel párhuzamosan használják a betegek; ha délelőtti órákban keressük fel a gőzlőt, a különböző magasságban elhelyezett ülőhelyeken, lépcsőkön, szekrényekben, ritkán talá-lunk üres helyet. Sokan az által iparkodnak a gáz gyógyító erejét fokozni, hogy vizes ruhát kötnek beteg tagjaikra.

Vajnafalván szintén sok a gáz kiömlés, a kutak, pinczék széndioxid gázzal telvél: esős időben pinczébe menni, kutat ásni nem lehet, mert a pinczét kitöltő, a kútból kiáramló gáz, mint a nép nevezi »doh«, megfojtja az embert. Az utmentén levő nagy gőzlőt, minthogy több ember emész-tette el magát gyilkos gázában, a hatóság betömte. Ez a gőzlőt könnyen lehetne egy mesterséges Büdösbarlanggá átalakítani. Egy ilyen barlang jelentékenyen fokozná Kovászna vonzóerejét.

Háromszékmegyében meg a Torjai Büdösfürdön (Büdösbarlang, Kis-

* Ilosvai L. dr.: *A torjai büdös barlangról.* 1885.

barlang, Timsósbarlang), Málnáson (gőzlő), Sepsi-Szent-Györgyön (sugás) vannak nagyobb gázkiömlések. Tudományos tekintetben felette érdekes lenne tudni, nincs-e kapcsolat e gáztorrások között. Vajjon a Pokolsár kitörésének idején nem észlelhető-e e helyeken olyan változás, mely esetleg arra engedne következtetni, hogy a gázkiömléseknek közös forrásuk van.

A kalotaszegi és erdélyi magyarságról.

Irta: *Jankó János dr.*

III.

A néprajzi felvételek programja.

És itt jutottam el felolvasásom ama pontjához, melyben eredményeimről kellene beszámolnom. Önök talán munkám után nagy eredményt várnak, de sajnos nem lehet az elég kicsi arra, hogy ne csalódjanak abban, a mit nyujtok. Én, a ki kutatásaimban mindig az igazat kerestem, kénytelen vagyok most is az igazság kérlelhetetlen fegyverével kimondani, hogy összes eredményem az az anyag, melyet könyvemben foglaltam össze és annak megállapítása, hogy az általam felkutatott 34 falu néprajzilag egyenlő s így egységes néptömeget alkotnak, és ezek alapján közös eredetűek. Némelyeket kielégít ez az eredmény; engemet azonban nem; mert az eredmény fentebbi formulázása még azt sem foglalja magában, meddig terjed a Kalotaszeg, hol vannak annak határai, a mint hogy e kérdésre tényleg megfelelni nem tudok; pedig látszólag ez a legkedvesebb, a mit önök kívánhatnak.

De csak látszólag, hölgyeim és uraim! A mi viszonyaink között, a magyar etnografia jelen állása mellett ez megoldhatlan feladat. Mert mi kell e kérdésnek tanulmányozásához első sorban? Összehasonlítás. A kalotaszegi néprajzot, annak minden egyes fejezetét össze kellene hasonlítani először a szomszédos, azután a távolabb fekvő magyar nyelvű népség etnografiájával, s akkor a munkának még csak fele volna meg; meg kellene továbbá ismerni hasonló pontossággal és alapossággal a környező nemzetiségek etnografiáját, hogy így megállapítható legyen ezeknek hatása a magyarra és viszont, és midőn önöknek eme feladatokról akarok szólni, hogy tájékozva legyenek egy részt terjedelméről, másrészt fontosságáról, teszem azt azzal a tudattal, hogy e feladatnak, ebben az emberöltőben okvetlenül meg kell oldatnia, okvetlenül, mert a tudományos érdeken

kivül nemzeti célunk, magyar szívünk követeli ezt. A mit a következőkben elmondok: program ez, mely kell, hogy minden magyar embert közelről érdekeljen, melyre kell, hogy áldozni készek legyünk mindannyian, mert a mi nemzetiségünket megerősíti önmagában, megszilárdítja ellenfeleivel szemben, helyet, hivatást tűz ki a történelem árában: egyedül nemzeti öntudatunk lehet. Nem azt a nemzeti öntudatot értem, melyre annyian annyi helyütt ékes szavakkal szeretnek hivatkozni, mely mellet büszkén verve kiált: magyar vagyok, hanem azt a nemzeti öntudatot, mely az önismereten alapul, komolyan higgadt ész ad a tények megbírálásában, áldozatra szólítja a legszegényebbet, ki bár husából vágja is ki, önként leteszi a maga részét az eszme oltárára, mely irányt mutat, a merre a benső erő értékesítendő, s melynek hatása alatt, a ki mindezt megtette, nem veri büszkén mellét, hogy megtettem, mert magyar vagyok, hanem szerényen abban az öntudatban leli elégtételét, hogy megtette azt, mit neki, mint magyarnak, megtennie kötelessége vala.

Mikor a kalotaszegi tanulmányokat megkezdtem, lelkemben élt a vágy, hogy majdan egész Magyarország minden magyarságának néprajzát összegyűjtöm. Ma már egy hatalmas erő azt mondja veto, nem lehet. Ennek az erőnek a neve: idő. Mosolyogni fognak önök, ha engem ily fiatalon, a korról hallanak szólani, de én e tárgyat oly komolyan veszem, hogy az időre gondolnom kell. Gondolnom, mert sürget a szükség, hogy e feladat mielőbb meg legyen oldva, hogy a mi a magyarban magyar, mielőbb összegyűjtessék, megmentessék, feleleveníttessék, s mindez megtörténjék addig, míg a magába mindent absorbeáló művelődés meg nem hódítja a máris csak félig szűz területeket, s így csirájában el nem fojtja a nemzeti jellemek fejlődését s a fejlődés lehetőségét.

Vessenek önök, hölgyeim és uraim egy pillantást Magyarország nyelvi térképére, melyet én legalább a nemzetiségekre nézve irányadónak tekintek s látni fogják, a mit különben fájdalmasan éreznek mindannyian, hogy ez országnak népe mily tarka. A magyarság egy kompakt tömeget képez, melynek zöme az Alföldre és a Dunántulra esik. De ezt a kompakt tömeget a különböző nemzetiségek minden oldalról kikezdték, folyton nyomulnak előre lassan-lassan, apró népszigeteket tolvá maguk előtt.

Igy a tótnak déli határát Pozsonytól Balassa-Gyarmaton és Rozsnyón át Ungvárig huzott vonal képezi; ámde a tótság Balassa-Gyarmattól dél felé Budapestig vonul el, Esztergom mellett is egy szigetet alkotva a magyarság kebelében; még délebbre is nyomul úgy, hogy Dunaföldvár körül is van egy-egy tót-sziget, míg délkeletre tót szigetek lánczolatossá

sora húzódik Alberti és Irsáig. Ez azonban nem a legdélibb határuk; a Bácskában két szigetjük van, az egyik Bács-Ujfalu, a másik Petrovác körül. Tovább keleten a Diósgyőrtől délnyugatra elterülő nagyobb tót telepet szintén a magyarságon átfűződő tót falusorok fűzik össze a tótság zömével. Ha a Tiszán tuli kerületet tekintjük a magyarság szívének, úgy a tótság ebbe is befészkelte magát; ilyen viruló fészkek a szarvasi, békéscsabai, tót-komlós-bánhegyesi Békésmegyében, a nagy-laki a Maros mellett és Antalfalva, Lajosfalva Pancsovától északra.

A tótság folytatását a ruthének adják; ezek főtömegének déli határát Ungvártól Máramaros-Szigeten át Vizsóig huzhatjuk meg. Ez terjeszkedésében már kevésbé veszélyes; az Alföldbe csak kevés szigete nyomul be s azok is kicsinyek; inkább érdekes mint fontos a bácskai ruthén telep Keresztur és Kuczura közt.

A délszláv ismét hatalmas ellenfél gyanánt tűnik fel; északi határát a Duna-Dráva szabja meg, de attól északra óriási szigetei vannak. Ilyen szigetsorozat az, mely Magyarország nyugati határán a Drávától csaknem a Dunáig nyomul négy nagyobb csoportban Sopronig; ilyen szigetek vannak még Pécs, Mohács és a Dráva közt, a Duna-Tisza és a Ferencz-József-csatorna közt; a Duna-Tisza-Maros közben, még pedig a Temesvár-Fehértemplom közt vivő vasutól nyugatra tömegesen, attól keletre csak szórványosan. Itt említhetjük még föl ugyancsak a Maros-Tisza-Duna közé eső, de szétszórtan elhelyezett hét bolgár telepet is.

A németség is mélyen nyomul bele a magyarságba. Nem tekintve azt, hogy a Duna-Dráva közé eső nyugati határmegyék nagy részben németek, nagy tömegük él még a Dunántul, egyrészt a Bakony északnyugati oldalán a Veszprém, Pápa, Komárom és Esztergom által jelzett négyszögben, melynek végtagjául a Budapest körüli németséget tekinthetjük, másrészt a Kaposvár, Szegszárd, Mohács és Pécs közti négyszögben. A Duna-Tisza között Kalocsától Ujvidékig a németség egész szigetsorozata vonul; a délszláv szigeteket választva el kelet felől a magyarságtól. A Tiszántul Temesvár, Arad és Nagy-Kikinda közt van egy nagy telep, tőle délre csak kisebb szigetekben él a németség. Ezeken kívül azonban a németségnek az északi tótságban is vannak nagy telepei, ilyenek a Körmöczbánya vidékén levő, a Szepesség, a Rozsnyó és Göllnicz közötti telep s a ruthének közt a munkácsi.

Ha az előbb körülhatárolt kompakt magyar tömegnek végül nyugati határát tekintjük, azt az oláh képezi, melynek főtömegét a Fehértemplomtól

Temesváron, Aradon, Nagy-Váradon, Szatmár-Németin és Máramarosszigeten át a Vízsoig huzott vonallal irhatjuk körül.

Már most Erdélyre térve át a viszony megváltozik. Az ugynevezett erdélyi részek lakosságának alaptömege az oláhság, mely betölti az említett nyugati határtól az egész területet az ország keleti határáig. E nagy oláh tömegben két nemzetiségnek vannak nagy tömegei: a magyarnak (ide számítva a magyarul beszélő székelyt is) meg a németnek (ide értve a németül beszélő szászt is.) A németiség négy nagyobb csoportban van elterjedve; ezek Besztercebánya és Szász-Régen közt az első, Brassó körül a második, Nagy-Szeben körül a harmadik; az Olt középfolyása és a Kis-Küküllő közt, Segesvár gócza körül a negyedik.

Mikor az erdélyi magyarságról szólok, ne ragaszkodjanak önök hölgyeim és uraim, Erdély történelmi határaihoz. Ilyen határokat a történelem nem ismer; az etnografiai határ belenyomul Magyarországba is az említett városok által jelzett határvonalig, s így a néprajzi Erdély határait az oláhság egész területére bővitem ki. Ebben az Erdélyben a magyarság kétféleképen terjed el; tömegesen és szórványosan szigetekben. Erdély tömeges magyarsága a székely, melynek keleti határa az ország határa, északi határa a gyergyói és görgényi oláhság Szász-Régenig; nyugati határa pedig a Szász-Régentől Maros-Vásárhelyen, Székely-Kereszturon és Sepsi-Szent-Györgyön át Brassóig huzott kétszer tört vonal, bár a székelység még ezen is túl nyomul egyes kisebb-nagyobb telepeivel nyugat felé.

A tömeges magyarságon kívül a nagy oláh tengerben van még három kisebb magyar sziget, az egyik Torda és Nagy-Enyed közt, a másik Kolozsvár és Bánffy-Hunyad közt, a harmadik, mely a Szilágyság elnevezése alatt ismeretes. Ez a rövid vázlat világíthatja meg önök előtt a Kalotaszeg helyzetét, mert azt mondanom sem kell talán, hogy e nevet a Kolozsvár Bánffy-Hunyad közti magyarság viseli.

Most térhetünk át ezután az összehasonlításra. A Kalotaszeg néprajza írásba foglalva előttünk fekszik. Igyekeztem azt a modern tudományosság külföldön szerzett minden apparátusával, szívem őszinte magyar lelkesedésével összeállítani, s eredményem az, hogy összehasonlítani nem tudok, mert van ugyan mit, de nincs mivel. Sem a magyarországi magyarságnak egy töredékéről, sem az erdélyi székelységről, sem az erdélyi magyar szigetekről nincs egyetlen oly részletes és alapos leírásom sem, melyhez hasonlíthatnám a saját anyagomat. Hangsúlyozom, hogy részletes leírást kívánok és követel az összehasonlítás, mert nem elég tudnom, teszem fel azt, hogy a sárkány hite él a Csalló-közben, Szegeden, a szé-

kélyeknél stb., hanem tudnom kell, hogy a sárkány hite e területeken mily formákban, mily részletekkel ismeretes, csak így állapíthatom meg, különbözik-e és miben e babonakör a más vidékekétől. Bármennyire is lássék szerénytelenségnek, s bármennyire is legyen tökéletlen az általam végzett munka, kénytelen vagyok kimondani, hogy e munka a magyarság egy töredékére vonatkozó első rendszeres és részletes leírás.

Hogy ez állításom nem szerénytelen, megfogják látni önök abból, hogy a következtetéseket levonom. Elvégeztem 34 falu feldolgozását és nem tudok tovább mozdulni, és a nagy munka után azt látom, hogy az abéczének csak első betűjénél vagyok s tovább nem mentem.

A ki az igazságot keresi, nem állhat itt meg. Egyedül az összehasonlítás adhatja meg a kérdések sorozatára a feleletet. A Kalotaszeg történelme oly messze nyulik vissza, amikor már a történelmi adatok hitelessége ingadozó; nem tudjuk magyar-e ez vagy székely, vagy ha keverék, nem tudjuk, mennyi benne a magyar, mennyi a székely; ha keverődés következtében idegen nemzetiségeket is olvasztott magába, nem tudjuk, mily arányu e beolvadás s az etnografia mily részeiben nyilvánul az; azt sem tudjuk, nem az alföld felé kell-e keresni a rokonságot; nem tudjuk, a kalotaszegi néprajzból mennyi közös az egész magyarsággal általában, mennyi az önállóan kifejlett egyéni, tehát a Kalotaszeget kiválóan jellemző. Mindezeket tehát meg kell állapítani, hogy a Kalotaszeget pontosan megismerjük, mely munka természetesen a többi magyar területek megismerésére is fog vezetni. Rám nézve a kalotaszegi monografia egyedülállóságának következménye tehát az, hogy miután e feladatokat megoldatlanoknak tudom, magam indulok azok megoldására. A mit végig csináltam a Kalotaszegen, ismételnem kell a Szilágyságban, a tordai magyarság közt és a székelységben s ha megjegyzem azt, hogy ez a munka legalább 10 évet követel meg, be fogják látni, hogy szerénytelenségre okom nem volt ily következmények látása után.

És most engedjék meg, hogy röviden belevezessem önöket a jövő kutatásainak programjába. Tudom, hogy a Kalotaszeg a tordai és a szilágyi magyarság közt fekszik; látom, hogy úgy arra, mint erre a Kalotaszeg általam átvizsgált tömegéből az oláhság tengerén keresztül magyar falvak sorai húzódnak, melyek így a magyar szigetek közt érintkezést létesítenek. Torda felé két ily sor van, az egyik Szász-Lóna, Oláh-Fenes, Szent-László, Füle és A.-Jára, a másik Felek, Mikes, Türr és Peterd falvakból áll. A Szilágyság felé szintén két sorunk van, Közép-Lak, Zutor, Hidalmás, Csáki-Gorbó az egyik, Vármező, Bugya, Pósa és Sibó a másik.

Első kérdés az, e falvak a Kalotaszeghez tartoznak-e vagy sem; vagy felelő részben talán a Kalotaszeghez, s felelő részben a tordai illetve szilágyi magyarsághoz sorakoznak. Ha a Kalotaszegből indulnék ki vizsgálataimban, egyszerre rövid időn megoldhatnám a kérdést.

De a tapasztalat itt mást ajánl. Néha a néprajzi területek közt az átmenet oly lassu és finom, hogy alig, vagy legalább nem idejekorán vesszük észre, hogy immár más néprajz területére léptünk által. Ez annál veszedelmesebb ebben az esetben, mert az a másik terület, mely felé az átmenet szolgál, etnografiailag csak felületesen, csak épen annyira ismeretes, hogy tudjuk, hogy a Kalotaszeg és a tordai magyarság közt van különbség, de hogy mily részletekben és mennyiben, az ma még nincs megállapítva. Én tehát munkámat azzal kezdem, hogy a tordai magyarság szívébe hatolok, tanulmányozom azt, s csak a tordai magyarság pontos megismerése után állapítom meg a tordai és kalotaszegi magyarság közt a határt, ami akkor már könnyű, talán egy hét vagy tiz nap munkája leend. A tordai munkálatok előreláthatólag több részre fognak oszlani; már most tudom, hogy Toroczkó külön tárgyalandó.

Torda után következik a Szilágytság két nagy szigete a Kalotaszegre szolgáló átmenetekkel együtt. Ez egy harmadik munka anyaga leend. Ezután következnek egy részt a Szamos nyugati oldalán, másrészt a Szamos és Maros közt elterülő oláhságba szétszórt magyar népségek átkutatása, mely a terület nagysága, a falvak szétszórt fekvése következtében igen nehéz feladat leend; ennek tanulmányozását azonban meg kell előznie a Maros-Vásárhely körül élő tömeges székelység tanulmányozásának, mert valószínű, hogy az említett szétszórt telepek közül sok fog a székelységhez is tartozni, s itt kezdetjük meg a székelység határvonását is, melynek Károlyvárosig a marosmenti magyar telepekre is ki kell terjeszkedni.

Ezek a munkálatok tehát így összegezhetők: 1. Kalotaszeg, 2. Torda, 3. Szilágytság, 4. Marosvásárhely, 5. Szamos- és Marosmenti szétszórt magyar telepek és a négy főcsoport közti határvonalak megállapítása. A munkálatok eme ciklusára a koronát Kolozsvár etnografiája adná, melyet csak emez előmunkálatok után lehetne megoldani. Mert a városoknak, a polgárságnak is meg van a maguk etnografiájok. Kolozsvár e jelzett területnek főgócza, következőleg lakossága is ezekből szűrődött össze; melyiket mennyi képviseli, a családok elemzése mutatja meg. Természetesen a város mult és jelen szokásai, ez elemek arányától függöttek és függnek ma is, s az egyes elemek jelleme érvényre jut építkezésben, a topografiai elnevezésekben, a polgári szokásokban, a mint ezek a temetkezéseknél,

születéseknél, lakadalmaknál vagy egyéb ünnepeknél nyilvánultak egykor s részben nyilvánulnak ma is. E tekintetben Kolozsvár története, a mint azt Jakab Elek kitűnően megírta, sok becses adatot tartalmaz a multa nézve, csakhogy azokat az etnografia szempontjából kell egybeállítani, a jelennel kiegészíteni s a szomszédos területek vagyis az elemek forrásainak megismerése után elemezni. Ime hölgyeim és uraim, akkor önök Kolozsvárról egy új képet nyerendek, meg fogják ismerni Kolozsvár népességét nemcsak a statisztika nyújtotta száraz számokban, hanem egész alapjában, származásában, elemeinek eredetében, szokásaiknak elemzésében, meg foglák látni milyen átalakító hatásuk volt e szokásoknak a keverődésben egymásra, átalakulva hogyan forrtak egygyé, összeforrva hogyan fejlődtek tovább mai formájukig.

Csak egy gond borul reám és ez az idő. — Az előbb azt mondtam munkaköröm emez első cyklusa. Mert van egy második is, melyet már ez első cyklusban megkezdtem, és ez a székelység tanulmányozása, a mely hasonló széles alapon négy-öt évet veendő igénybe ugyanazon költségelőirányzat mellett. De hol van azután még az alföldi és a dunántúli magyarság részletes néprajzi felvétele, mely számításom szerint a jelen munkafelosztás mellett legalább husz évet venne igénybe. És hol van még a Magyarországon élő többi nemzetiség hasonló alapon való feldolgozása, mely Magyarország lakosságának a magyar elem 52-% át képezvén, a magyarságra fordított időt megkétszerezné, és hol azután ezek összehasonlítása, ami egyedül nyújthat végleges megoldást. És ha mindez éveket lassankint összeadjuk, előáll az idő, mely gonddal terheli lelkemet. Egyedül ezt a munkát nem végezhetem, munkatárs kell, ki ugyanabban az irányban haladjon tovább ott, a melyben én itt, s még ily körülmények közt is legalább 15 év kell míg az ország magyar része néprajzának alapját lerakjuk. Sokan dolgoznak a nyelvészeti irányban, sokan gyűjtenek népköltészetet, csak magának a népnek benső élete, muló szokásai, átalakuló erkölcei maradnak kutatatlanul. A kutatások, a mint azt p. o. a magyar néprajzi társaság eszközli, minden program nélküliek, összeszednek mindent, a mi néprajzi adat. Ez is jobb, mint semmi, de én már itt látom idejét annak, hogy rendszeres vizsgálatokat végezzünk. Milliókba került az ország földrajzi felvétele, melyet a cs. és kir. katonai földrajzi intézet végezett, a földet már ismerjük, természeti világát kutatják gazdagon dotált muzeumok, csak, a mi a föld után a legfontosabb, a nép megismerése marad mostoha sorsban, árván elhagyva a kormánytól, akadémiától, tudományos testületektől. Azt mondják a nemzeti ébredés korát éljük, ám bizonyosodjék

be ez úgy, hogy lássuk meg és érdeemesítsük a megfigyelésre a népet, mely mellettünk, velünk él. Ez a mi öntudatra ébredésünk áldásosan fog jutalmazni, mert minél erősebb bennünk a nemzeti érzés öntudata, a nemzeti cél szent eszméje, annál mélyebben hatol az a köznép rétegeibe, hogy áthatva azt tiszta hevével, ő is felébredjen s erőt adjon nekik a nemzeti-ségi küzdelemre, mely a magyarságnak, különösen az erdélyi magyarságra nézve, létért való küzdelem is. Ezek amaz eszmék, hölgyeim és uraim, a melyek önök közé vezettek, hiszen ugyanezeket látom felírva az önök zászlójára. Félve jöttem ide. Kalotaszeg csendes falvai, pesti szerény ott-honom után e diszes társaság elkábit, de ez a kábulás olyan, melyből az ébredés kellemes lehet csak, mert önökben annak az üggynek, melyért szót emeltem, lelkes új pártolóját vélem feltalálni.

Utazásaim az Andrássy-havasokban.

(I ut 1888. július havában, leírva a »Turist« német lapban.)

Irta: *Haugay Oktáv.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

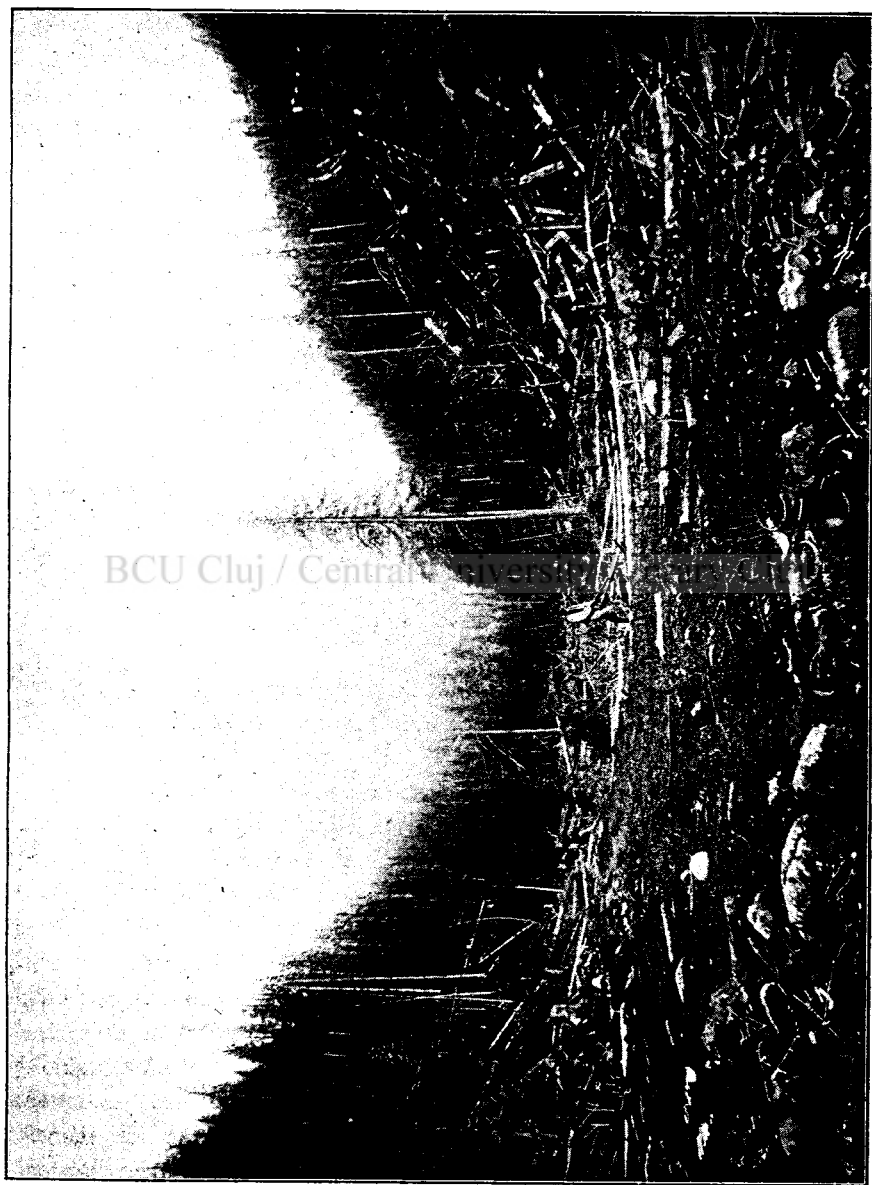
Az ember benső természetében félreismerhetetlen nyomok vannak, melyek időnkint felujtják az ősi állapotba való visszaesés vágyát. Bizonyos durványok, rudimentumok azok a kő és vaskorból, miket a modern nevelés az ujkor hatalmas kulturális fejlődése sem voltak képesek elenyésztetni. Az atavismus tana épen nem professzoros szobaelmélet, hanem valóságon alapuló megfigyelések következménye. Visszatérni, ha csak rövid időre is — az ősember egyszerű körülményei közé; visszaidézni az idyllikus művelődési időszakok amaz első csiráját, mely a vadászat és halászatban, vagy az igénytelen pásztoreletben találta a létfenntartás egyedüli eszközét; talán mesterségesen előteremtteni a régi nomád-életnek viszonyait, melyek a mai nagyvárosi unalmasan szabályozott életrenddel kellemesen ellentétesek, mindezek a szorványos törekvések nem a turista szenvedély kicsapongásaiból, hanem az emberben meglevő atavitikus hajlamokból magyarázható ki.

Midőn megelégtünk a kényelmes házak és palotáktól terhes síkságon a városi társadalomnak órakerékszerű egyhangu forgását; midőn elszibbasztotta lelki valónkat a hivatalos kötelességek mindennapos sulya, a szilaj akaratsnak törvényszabta keretbe való szorítása, a józan természetességnek az emberi szokás alkotta czeremoniális illetmani szabályokba ütkö-

zése : önkénytelenül visszaigyekszünk az elhagyatottabb vadonokba, melyekben inkább csak a szabad természet von élénk korlátokat. Vajjon nem lélekzünk-e fel nyugodtabban, midőn hivatalszobánk tetőfalát a levegőég azurkupalájával cserélhettük fel, ágyunkat a ludtollas párnák helyett a mezők füve képezi és távol az emberi létfenntartás mesterkelt módjaitól, egyedüli főnökünk, rendőrünk a nagy Isten? Nem lüktet-e vérünk szabadban, ha távol a kegyetlen kommandóktól, egyedüli intőszavunk (hogy a filozofusoknak is eleget tegyék) ama »kategorikus imperativus«, mely a jónak s gonosznak belénk öntött megkülönböztetésével bennünket büntető codexek nélkül is az erkölcsi élet határain belül fog tartani?

Ekként körülirt tényezők mozgattak engemet arra, hogy Magyarhon erdélyi részének a városi néptől kevésbé nyugtalanított hegyormai felé vegyem utamat. Kedvező alkalom volt, hogy a természettudományi társulat által megbízott geologus barátom Primics Györgynek a Csetrás-hegységbe irányított expedíciójához csatlakozhattam. Utazók, kik kényelmükről néhány hétre nem képesek lemondani, tartózkodjanak az erdélyi havasok vadonjaitól! Ha a hotelek ruganyos ágybetétei helyett, levágott fenyőgalyakon vagy ecsetpázsittól illatos szénán nem tudnak jóízűen aludni; avagy, ha gyenge idegzetük megsínli az éjjeli szabadság alatt tanyázást s jó konyhától elkényeztetett gyomruk megromlik a pattogó parázson pörkölt kolozsvári oldalas szalonnától s havasi juhturótól, akkor üljenek be csak kényelmes fürdőhelybe s utazzanak a felső osztrák vagy svájci hegyekre, hol már az örök hó régióiban is a »Hotel et Pension« felirat czégeskedik s alázatos pinczerek éteklappal röpkednek, leskelődve erszényük tartalmára.

Hogy miként lehet az erdélyi járatanabb helyeken utazni, ime ide iktatom podgyászunk tartalmát. A geologiai s botanikus tudományos segéd-eszközökön kívül éléstárunk állott: egy zsák kenyérből, tiz kiló kolozsvári szalonnából (nemzeti nevén kájzerfleijs,) három kiló kendilónai sajtból, néhány csomó hagymából, konyak és köményesből, tea, rum és czukorból. Szükségesek ezek oly vidékekre, hol kukoricza-málen s oláhturón kívül más eleség nem kapható. Ruhátárunk flanell utiingek, plaidek, takarók, esőköpenyegek, vízhatlan bakancsok s bőr-gamáslík gyűjteményes csomagából állott. Apróbb főzőedény s egy-egy revolver volt még kiegészítésül, bár ez utóbbi tekintettel a csendes oláh pásztor-népre, majnem felesleges védőeszköz. A magyar királyi trafik se hiányzott s nemcsak nekünk való füstölő anyagról, hanem néhány közönséges dohány s szivarról is gondos-

A vihar nuszításai a Jára felső folyásán.

kodtunk. Nem tehet az utas nagyobb örömet, mintha a hegyi népet kis szolgálati fejében itt-ott néhány speciális hosszú szivarral lepi meg.

Ily szertárral vitt bennünket kolozsvári fuvarosunk Gyalun át, a szegényes Hideg-Szamos oláh faluba, hol a kényelmes kocsizással felhagyni s Verespatak, Zalatna felé csupán gyalog menni, már eleve elhatároztuk. A faluban lakó barátságos székely erdővéd fogadott podgyásznak számára egy lovat, egy utismerő oláh parasztot naponkint másfél forintért. Az oláh felkötötte lova hátára jobb s balfelől egyenlő terheléssel összes holminkat s a hideghavasi karaván megindult. Kerültük az országutat, az nem kutatásra való talaj. Inkább a hegyi gyalogösvényeken ballagtunk s a velünk levő pontos katonai térképek is biztosítottak az eltévedés ellen.

A Hideg-Szamos, mely Gyalutól nem messze egyesül a Meleg-Szamosmal, tarka kavicsos medrében gyorsan folydogált s bár nagy munkát végzett, mióta az 1642 méter magas Balamiereasa hegy oldalából kibugyogott, hullámaival fáradhatatlan koptatta a sziklás partokat s a televényes oldalrétekből tolvajmódra sodort el egy-egy darabot. Lassu tekervényekben emelkedett utunk s ámbár a magasságmérési szám csak 489 métert mutatott, a patak mindkét felén meglehetősen nagy hegyek emelkedtek. Jobbra a Prezedile, balra a Gelisora bükkös ligetei képeztek erdős falakat s a mellékhegyek meredekeinek talpánál a tipikus amfiból-palák elmállott sziklái törtek ki.

A geolous munkája megkezdődött. Furcsa ember az igazi geologus! Mintha az isten őt nem is agyagból, hanem szilárd sziklából alakította volna. Ha lelkedet megragadja a vidék nagyszerűsége és szentimentális hangulatod teljes erővel bámulathangokba csap ki, a buja lombos hegyhátak, bizarr szirtalakzatok látására, a geologus csak azt mondja reá: «Gnájysz». Ha emlegeted összehasonlításul Achenbach felső-bajor vagy Calame svájci tájképeit s kritizálad a magyar festőt; hogy ily remek motívumokat még nem hozott vászonra, a Gea papja egy pillantást vet a hegyoldalra s odeveti: «Kvarcz». És ebben a lakonikus száraznak tetsző két szóban mégis kifejezett egy egész eszmekört a föld alakulásának chaotikus elméleteiből, a hegyek képződése s a sziklafaj benső szerkezetének tanaiból. Kalapácsa ütéseitől lomhán engednek az ősz-kőzet darabjai, egy tekintet az üde törési felületre s a tudomány elvei szerint konstatálva lesz a kőzet minősége. Válogatott darabok lesznek a kisebb kalapácsal kiformálva s ezek a legszerencsésebbek, mivel egykor üveg alatt lesznek gondosan szemlére téve a muzeum-látogató közönségnek. De van is mit gyűjteni!

Egymást érik a változatos sziklafajok s majd a kvarczos, majd a

szericites palák elmosott rétegei, majd pedig a legidősebb kőzetek a gnájsz, pegmatit és csillám-pala idomtalan tömzsei bukkannak elő, szingzagilag ellentétet képezve a bükkök tömött sorainak zöldjével.

Néha egy elhagyott bányász tárná nyílása látszott a hegyoldalból, mivel a palás kőzetekbe ékelt kvarcos rétegekből egykor aranyat nyertek.

A Costile Brustyilo hegygerince irányában gigászi kapuvá szorult a völgy s a Szamos meander-szalag módjára elkanyarult. Valóságos düh szállta meg a patakot, hogy szabadságában a vaskos szirtek gátolni merik, haragját kataraktákban nyilvánítja s a sok apró hullámverés csörgedését az erdők rezonáló mélye egyöntetű zugássá egyesíti. Eme regényes kanyarulatnál jóval előbbre két silány hegyi malom a Mora Caprii és a Mora Domnitor érdekes tanulságot nyújtott. A telepet ugyanis olaszok falujának nevezik, mert egykor a Bánffyok erdőirtás, favágás, s tán hidmunkák végzésére Udineből olasz családokat telepítettek. A rozszant házak semmi életet se árultak el ma s a kis katolikus fatemplom mély csendben tartotta keresztjét ég felé.

Kíváncsi voltam megtudni, vajon tudják-e még Petrarca lágyhangú nyelvét s beléptem az udvarra. «Per grazia di Dio, dove fuggire?» kiáltotta volna egy olasz utazó, ha látja mivé lettek testvérei. Az abruzzói szamaras élete még jólétnek mondható, a hideg-szamosi oláh-olaszokéhoz képest. Az udvaron egy golyvás hülye ült bután vigyorogva a belépőkre, a szemetes konyhaajtóban sápadt beteg asszony rongyait igazította s egy másik nő elément jött kérdezősködve. Olasz megszólításomra ez az egyetlen volt még, a ki kérdéseimet megértette, bár azokra csak oláhított kiejtéssel, vagy csak oláh szavakkal tudott felelni. Elmondá, hogy ő 60 éves, lánya annak az udinei olasznak, ki e század elején többedmagával ide jött, a fivérei s a többi nő csak oláhsul tudnak; bocskoros jó paraszttá lettek mindnyájan és még katolikusok. Kis fatemplomukat kinyitvatván, annak imapadjain egész csomó nagyon régi olasz imakönyvet találtam; olasz szentírás s néhány rettentően megviselt missale feküdtek nyitva az oltár előtti zsámolyon, de azokat rég nem érintették felszentelt kezek. Most csak oláh imakönyveket tudnak használni s ha igaz volt az asszony beszéde, már kilencz éve nem hallgattak misét és prédikációt. A szükség maholnap vallásuk elhagyására indítja e nyomorultakat s az oláh néptenger, mely mentő csónak hiányában magyar községeket nyelt el, lassankint nyomát is elborítja az «olaszoknak».

Egy óra múlva elértük Reketót. Az állami erdőszőlakból s zsidó csárdából álló helységet, mely a Szamos és Reketó-patak egyesülésénél fekszik, oly kellemes összhangban veszi körül a havasok erdélyi hegytipusa, hogy

többen e bájos vidékre nyaralókat készülnek építeni. A szénafüves tarkóju Magurával, keletre a Marisel, nyugatra a Muntyele recse képez méltó hármast és a halászsport kedvelők itt bőséggel találhatják a pisztrángot.

A közelgő est s a borus fellegek itt első meghálásra készítettek. Örömet mentünk volna az erdészlak szénás pajtájába, de tudunkra jött, hogy az csak felsőbb engedélyvel s utlevél mellett változik hotellé.*) Daróc-ruhás oláh favágó lett a vendéglősrünk, kalibájának keskeny eszterhéja fedelünk és magurai friss széna az ágyunk. Üde légben álmodtunk s hotel számlánk husz krajczár volt s egy rövid szivar ráadásul.

Kora reggel talpon volt az egész karaván, mivel még nagy út volt előttünk a Muntyelui tetejéig. Málhás lovunkat egy erősebb hegy lóval cseréltük fel, vezetőnk pedig Abrahám nevű oláh lett. Becsületére legyen mondva, ez az együgyű földműves patriarkalisan gondunkat viselte, podgyászunknak őre volt, vitte a nagy kalapácsot és tarisznyánkat, tüzet csinált, vizet keresett s szolgálataiért soha követelő nem volt, mint a svájci vagy itáliai vezetők. Szándékoltuk a Hideg-Szamos felső folyását követni, azonban a Facetu hegy rengetegei visszajesztettek bennünket s lónak lehetetlen lett volna a sűrűségeen áthatolni. E miatt a Szamostól balra a Gyalu Nyegrü hegynek indultunk, hol Andrássy Gyula gróf nem régen vásárolt havasi birtokai kezdődnek.

Kis favágóaktól nem messze, ujonnan készült facsusztató volt a Nyegrü patak medrébe illesztve. A magasban ejtett fenyőfának ez itt egyedüli szállító utja. Homorura vájt egyenlő vastag törseket igazítanak a meder aljába s két simára ásott féltörzset szegeznek csatorna-oldalakul a fenékre függélyesen. A lehető lejtősen s görbületek nélkül épített csusztatóban a patak vize villámgyorsan hordja le a rövidre vágott tuskókat a Szamosvölgy kocsutjáig. Ily facsusztató minden két ölért a napszamosok négy forintot kapnak egyetemlegesen.

Három órát kellett az ősi fenyőóriások sötét lombjai között járnunk, míg a 4800 láb magas Dobrin hegynek tetején, egy mélyebb helyen Andrássy vadász-tanyáját üdvözölhattük. Szívünk lelkesebben vert, midőn az oláh-lakta erdélyi rész hatalmas területére rámondhattuk: Nézd, ez magyar birtok! Valóban a gróf — alig találhatott volna nimrodi természetének megfelelőbb helyet s csinos vadászlakával, a fából épült melléképületeivel s bekerített baromistállóival havasi «Terebes»-t alkotott magának. Világforgató diplomaták, protectióját kereső hivatalvágók, baromvész

*) A földmívelési miniszter újabb engedélye következtében az E. K. E. tagjai megszállhatnak az erdészlakokban. Szerk.

Vizfóga a Jára-völgyben.

vagy jégesőt bejelentő ispánok s egyéb békerontó csapások elől ebben a magányban bizonyosan mentve érezte magát a kegyelmes ur.

A fiziognómiai megjelenésben eredetibb hegyeket sehol se láthat a figyelmes buvár, mint az Andrassy-havasok. Már mi így kereszteljük el azokat összeségükben s ma illetékesebb is az oláh «Muntyele mare — nagy hegy» komparatív és mit sem mondó elnevezésnél. Nagy tömeg hegységek azok, zömükben a legősibb kőzetekből alkotva, domboru gerinczekkel és annyira ellapuló csucsokkal, hogy azokon bátran a legkiterjedtebb lófuttatást lehetne rendezni.

A gyönyörű gránit, mely a Tyina feletti magasabb utaknál pompás turmalinjegőzőket zár magában, az Öreghavas felé oly egyforma szemű és tömötté válik, hogy képes lenne a híres mauthausenit versenyre hívni s milliókat hozna, ha szállítható is lehetne. Az a hóféhér kovag, mely a Cicera-hegy gnájszos tömegét hosszú sávban átszeli, a legkeresettebb tiszta anyagot adhatna az üveggyáraknak.

A Cicera hegy 5200 s a Muntyelui 5400 láb magasak. Kinos éjjeli tanyázás után, midőn a Tyina vizenyős erdőjében kellett fenyőgalyakon meghálnunk s a beállott hideg miatt egész éjjel lobogó tűz és téa mellett is fáztunk, nagy reggeli dériben indultunk az Andrassy-havasok legnagyobb hegyére. Az óriási havasi legelő, mely a Muntyelui enyhén emelkedő oldalait képezi, minden egyhangúsága mellett is bámulatra gerjesztett bennünket. Mig a Dobrin és Gyalu-Nyegru vágásaiban a legváltozatosabb előhavasí flóra tömötté tehetné volna a fűvész mappáját, itt alig néhány pázsitfű adott tömött ruházatot beláthatlan területnek. Nem a fajok száma, hanem a kevés jelenlevő fajnak egyéni roppant mennyisége adja itt a vegetáció alakját és két vagy három juhcsenkesz, közbe-közbe néhány aranyvirágu pimpo vagy apró ernyős Athamanta növényen kívül alig talál a botanikus egyebet.

Az «Öreg havas» pusztáján a tinók százai s az erdélyi juhok ezrei legelésztek. Csak ezek képesek a keményszálú fűből jóllakni, s már a Szamos völgyből jött Abrahám lovának egy napot koplalnia kellett s csupán a vizenyősebb gyenge fűből csipkedett keveset kelletlenül. Vig pakulárok, piros arcú gyermekek, érdekes ruházatu oláh faták őrizték e sok barmot s báméskodva néztek soha nem látott karavánunkra. A nők orsóval kezükben még egyes juh után futva is fonták a gyapjuszálat, hogy télre legyen mit szőni a lustább férfinépnek.

Felérve a legmagasabb pontra, hol hatalmas gránit-halmok között sűrű zuzmók s egy-két madárhozta bogycso, cserje találtak még sovány

tápot, a délkeleti oldalról egyszerre bukik elő az erdélyi hegyország kiterjedt pompás panorámája. Abban a lilaszínű légben, mely az erdélyi hegyeket ép úgy jellemzi, miként a kék atmoszféra fátyola a közép olasz magaslatokat, szemünkbe csillogott a Detunata bazalt-oszlopos oldala, a Vulkán nevének éppen meg nem felelő meredek mészfalaival; nyugatra a Bihar-hegyek ágai egész az aranydús Kőrös völgyig, kevésbé délnyugatra a hátszegi havasok sorakoztak a hóval fedett Retyezát és Pelagával, keletre pedig a szebeni és fogarasi hegyek a jól kivehető Negoi és Piatra alba csucsokkal zárták be a feledhetetlen képet.

A hűvös 6 foku levegő daczára sokáig néztük azt s csak pőrén jött oláhunk didergő tekintete intett bennünket indulásra lefelé. A koplalás szegény lovát valódi Sanyaró Pegazussá idomította, mégis jámboran ballagott málhánkkal utánunk.

«Csak előre Ábrahám, majd lesz az Aranyos völgyben jó széna, egy egész petrenczével adatunk a «Csinos»-nak — a gazdájának meg pálinkás vacsorát!»

És ez a paradicsomi ígélet lehetett izgató arkánium, hogy a Duba-hegy gerinczén áthaladó végtelen utat s a Mihai kimosott oldalán, már szuroksötétben történt csigajárást Ábrahám és Csinos is kitarította.

Lupsán a falu kocsmájába érve, azután mi is szénát kértünk, csak-hogy arra azonnal fáradtan lefeküdtünk.

A Székelyföldön át

Irta: *Schwarczel Adél.*

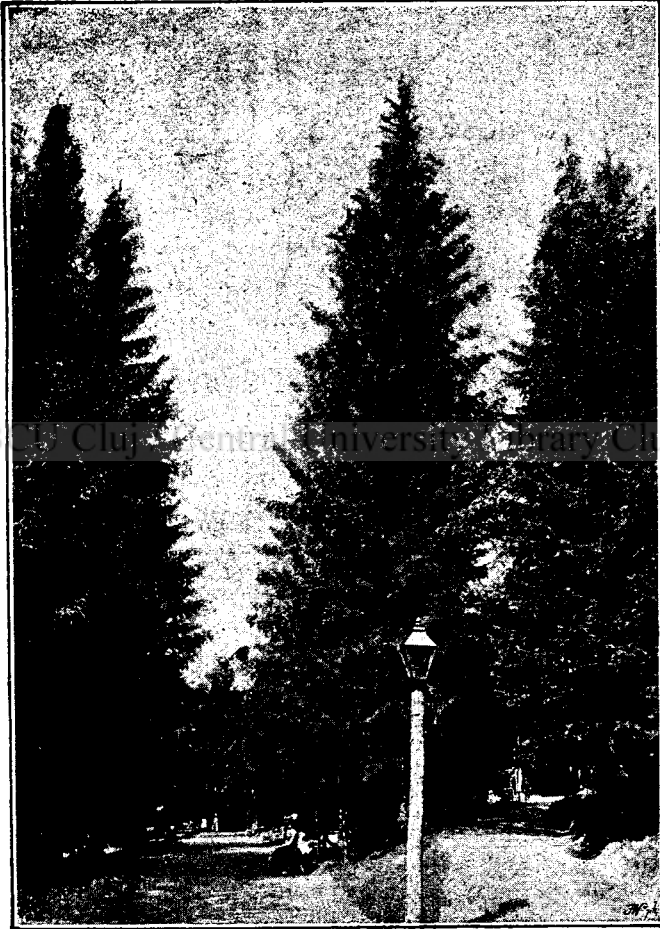
Hazámat, a mennyire t. i. lehet, ismerni vágyom. Ama szép nagy területhez nagy vágy ez, de nem lehetetlen kis körökre osztva. Az egyik, bár első, s így régi, de kedves emlékü kör a Székelyföld fürdői voltak, megtoldva Brassó szép vidékével és pedig egész Predeálig. Brassó fekvése nagyon meglepett. A hegyek mintegy versenyezni látszanak, hogy melyik ölelje közelebb, édesebben a várost. Az erdő csaknem a városban kezdődik. A Czenk oldalán ifju, de természetes, nagy bükkfák között visz a kigyózó, kényelmes út a tetőre, hol a fehéren kiemelkedő szikla teraszul szolgál, gyepes, virágos felületével. Az önálló csúcs egyik felén Brassó simul hosszasan a hegy lábához, a másik felén erdős, kopár hegyekre, virágos völgyekre és szántó-földekre nyílik kilátás.

Több oldalról biztattak, hogy látogassuk meg Predeált is, tovább

menni úgy sem lehetne útlevel nélkül. A tömösi szoros elragadó szépségében igazán, csak futva gyönyörködhattunk, ilyen helyen bizony egy kis szemrehányással mondhatja el az ember, hogy igen rohan a civilizáció. Ilyen helyen, csak nyitott kocsin, lassan haladva lehet igazán gyönyörködni. Predeál vad vidékén a nagy pályaház meglepő. Reánk nézve azonban nem a legkedvesebb meglepetés volt a vonat menet-idejének megváltozása, azzal a vonattal pedig, melyen jöttünk, számunkra csakugyan elrohant a civilizáció, mert vissza nem utazhatva aznap Brassóba, itt kellett meghálnunk. Hogy nekünk, két nőnek, mért volt ez igen kellemetlen, a következőkből érthető meg. Egyetlen vendéglője volt, nappal is sötét, omladozó. Fedett folyósón vezettek bele, a folyosó végén barnult fapolczon egy fakó keselyű terjesztette nagy szárnyait, s meresztette szemeit a közeledőre. Mindazon által ez még nőnek sem ok a félelemre, de hozzá tartozik az aggodó fantázia emeléséhez. Éppen nem kellemes szobánkba érve, első pillanatban észrevettük, hogy ajtaján nincs zár, a szobaleány elmondta, hogy egy ajtón sincs zár, pedig nem ártana, mert, — s itt elbeszélte egy állítólag nem régen történt rémhistoriát, nem nagy megnyugtatónkra. Csakhamar egy nagy kucsmás katona lépett hozzánk, miután nyelvét nem értettük, jelekkel hívott követésre; egy házhoz vezetett, a hol egy katona-tiszt sem magyarul, sem németül nem tudva, sokáig hiában faggatott oláhu, végre édes hazánk határán megértettük valahogy egymást francia nyelven: hogy Brassóból jöttünk, útlevelünk ugyan nincs, de kora reggel már visszautazunk. Ezek után kérem nem kell mosolyogni, hogy haza, uram bocsá! vendéglőnkbe visszatérve, két egyetlen fegyverünket, tollkéseinket kézhez tettük, s bontogattuk plaid szíjjainkat; összeszedtük a székeket az ajtó lehető bezárására, s az előkészületek közé tartozott ama határozat, hogy fölváltva alszunk, ha ugyan alhatunk. Ekkor a szobaleány új hirrel jött, hogy őrizésünkre a szomszéd-szobába egy tisztet és egy katonát szállásoltak be. Tehát tőlünk félnek! Először éreztem életemben annak kellemes voltát, hogy tőlem félnek, s bizonyos hősies érzést nyújtott az a nem épen szép gondolat, hogy kémeknek tartanak, mert 1881-ben volt, tehát csak három évvel az orosz-török háború után. Mindazon által került az álom, s a hajnal már a falu közelében egy kis halmon talált. A Bucses ötös csúcsát néztük, illetve lestük, mert csak igen nehezen vált meg reggeli köd-pongyolájától. A táj szépsége, az üde reggeli lég feledtette kalandunkat, mindazonáltal jól esett a háromszori csöngetés, mely nyugodt visszautazásunkat jelezte.

A hétfalu meglátogatása, s a kedves kis zajzoni fürdő megnézése

után a bájos Tusnád felé vettük útunkat. Nyáron igazán »ormon és tetőn az élet!« meg fenyő-erdőben. Bolyongtunk is az erdő sétányain, a Ludmillán, meg a Károly kápolnához vezető uton, élveztük a fürdés üdítő, edző hatását, így pihentünk, hogy a más nap hajnalán egy vezetővel ki-

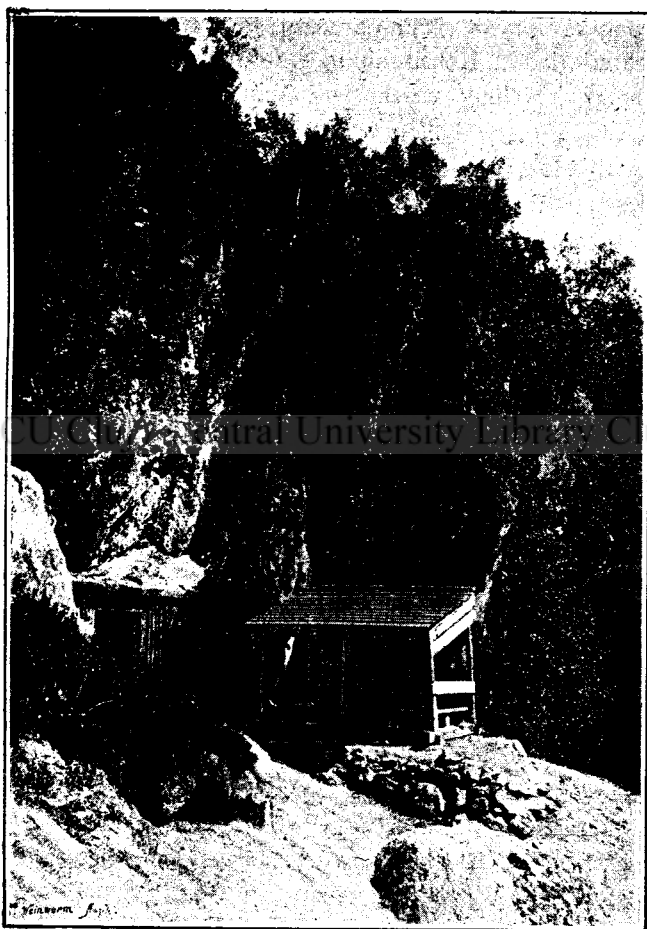
A tusnádi sétahely.

rándulásra induljunk. A sugár fenyők, a velők született bájjal, galyaikat libbentve bókoltak elénk a reggeli szellőben, harmatos, üde zöld közül az oper piroslott felénk, az áfonya tekintett ránk sötét szemével. Vajjon mi

szeretjük jobban a természetet, vagy ő jobban minket? Hogy az utolsó igaz, bizonyításul nagy téren ifju, sudar fák heverték, minden előrelátás nélkül kivágva. Az erdővéde törvénye akkor még tán nem volt oly következetesen keresztülvive, ez erdőrészt fölött pedig per is folyt, s a tettesek csak a kidöntés után látták, hogy elszállithatlan. A tettesek mondom, mert bizony bűn a természet e szépségét ily ifjan az enyészetnek adni teljesen céltalanul. A szomorú képet elhagyva tovább haladtunk; mintegy félóra múlva a hegygerinczen álltunk egy krátterszerű mélyedés fölött, hol tömött fenyő-erdő foglalta körül az óriási drágakövet, a most smaragd színű Szt.-Anna tavat. Kevés ideig gyönyörködtünk, közelébe vágytunk. Kristály vize, mintha valami központi erő hajtaná, kis emelkedésű, de nagy körű hullámokat vetve loccsan a sekély-partra. Az ünnepléses csendet majd nyáj-kolomp, pásztorsip és hurrogatás, majd egy közeledő társaság vidám csevegése, kaczaja zavarta meg. Jó pihenés után a tavat egy oldalról megkerülve, melynek pontját itt egy kápolna-rom még regényesebbé tette, útunkat ismét hegynek vettük. Egy gyönyörű fenyő erdő után, hol pásztor-gyerekektől fenyőkéreg kosárkában, melyet ők »kászunak« neveztek, epret, áfonyát vettünk, útunk kissé lejtősödött, majd pompás bükkfából álló erdőn sétálgattunk. Itt ért a dél. Csevegő patak mellett, puha, mohos parton volt éttermünk. Aztán ismét útra. Az erdő elmaradt, ridegebb lett a táj, a völgyben Torja fürdő terült el, a képet egy itt-ott kopár hegy zárta be, melynek oldalán a barlang tátong, s messzire küldi kénes lehelletét. A barlang mellett két sirhant domborul, mint utolsó fejezete két öngyilkos regényének. (Legalább vezetőnk ezt valotta.) A kőn a solfatara szájánál mint egy méternyi magasra borítja a szürke sziklát, mely trachyt kőzetnek látszik. Lejőve, a »Vallató« hideg medenczéjébe dobtuk magunkat, mi most inkább »Üditő« nevet adtunk volna neki, mert megacélozta izmainkat, csaknem szárnyakat kölcsönzött. Bikszádon áthaladva, a nap mintha csak reánk várt volna. Tusnád fölött intett búcsut nekünk. Jó nagy körút volt egy napra tagadhatatlan, de kedves és könnyű. A következő évadban egy nő ismerősöm látogatta meg Tusnádót. Ő amolyan szó-szoros értelmében telivér fürdő-vendég. Némi rosszalással mondta, hogy hallotta e nagy útunk hírét, még most is beszélnek róla. »Hiszem, hogy a kimerülésig fáradtak voltatok,« tette hozzá. Egyáltalán nem, sőt ha Tusnádát valaha meglátogatom, ez a körút újra változatlanul lesz programmomba fölvéve. — »No de — tette hozzá újabb szörnyűködéssel — egész napon hideg eledellel élni!« Dehogy — védekeztem én egy kis maliciával, — este a szokottnál jobb étvágygal

fogyasztottuk el a nagy pohár frissen fejt meleg bivaltejet, a szokott két kávéval.

Egy kedves hét után már búcsúztunk Tusnádtól, hogy Borszékra vegyük útunkat. A reggel derült, de kissé rekkenő volt, az Olt völgyét

A torjai Bűdösbarlang.

azonban köd borította, melyből sorban nagy darabok váltak el, s másztak föl az oldalon. Mintha az alatt hömpölygő Olt nem 'elégedett volna meg művével, s sziklába vájt pompás mederrel, a szikla kapuval, mely alatt,

mint diadaliv alatt nyargal tova, hanem e köd, vagy felhő titánokat küldené megostromolni a hegyet. A fák hiában marasztották őket, föltartva, nagy darab felhőfoszlányokat huzva, szakítva le belőlük. Felülről meg alá gomolygott küzdésre készen más felhő-tömeg, sötéten borult el az ég, egyszerre csattogni, dörögni kezdett, zuhogott a zápor: »s az égi háboru kitört végezetre, teljes haragjában, teljes fenségében.« Mintha egyik szirt a másnak dobta volna a villám-dárdákat, s a tomboló vészhez az erdő harsogott harci riadót. Kocsisunk megfordította lovait, s nem a legesélyesebben nyargalt velünk vissza Tusnádra. E vihar még emlékében is fenséges nekem, s ezen kívül neki köszönhattuk, hogy még három napot töltöttünk Tusnádon, ennyi idő kellett t. i. arra, míg a felhőszakadástól bőröndjeinkben is átázott ruháink megszáradtak. Délután indulva el, Csik-Szeredán kellett meghálnunk. Egyetlen vendéglője zsufolva volt vendéggel.

Csak abban kerestünk megnyugvást, hogy ki az égi madarakról, majd nekünk is gondoskodik földéről. Egy takaros ház előtt, egy jó arczu öregrendü asszony állott, elpanaszoltam sorsunkat, kérve, ha volna egy üres szobája, adja át nekünk. A legszívélyesebben vezetett be tiszta lakásába, itt az ágyon selymes, himzett párnák duzzadoztak, mindenütt nagy tisztaság, a szoba legfőbb disze azonban egy szövőszék volt, melyről félig kész, azt hiszem legalább is két emberöltőre szóló remek lencsövet lógott. Mikor szép ágyneműt dicsértük, büszkén mondta; »hiszen öt évig laktam én uri helyeken Kolozsváron.« Mikor meg a szép szövést bámultuk, önérettel szolt: »Szekely asszony vagyok én kérem alásan.« Kitünő nyugalom és ellátás után reggel, mint régi jó ismerőstől szokás, úgy búcsuztunk el; csak egy kis küzdelem zavarta meg e búcsuzást, a mennyiben a mi jó nénink ősi vendég szeretetéhez ragaszkodva, csak nagy nehezen, s arra a fenyegetőzésre, ha útunk még valaha erre hoz, messze elkerüljük háza tájékát is, fogadott el jutalmat.

Csikmegyét, hosszan, regényesen zárják körül a hegyek. A gazdag vetést minduntalan tatárka, s nagy virágu, tarka mák-földek szakítják meg, akár csak egy óriási kertben útnánk. Egy ideig az Olt, majd a Maros mellett haladunk, melyek csendesesen szük, gyepes part közé bújva folynak, mintha restellenék, hogy itt oly kicsinyek. Aztán keskenyedik a völgy, közelednek a gyergyói, ditrói havasok; ismét hegyek között, erdőn át haladunk. Az útmenti völgyben a páfrányok, gyüszi- és harangvirágok pompás csoportokat alkotnak. Majd gyérül az erdő és el is marad, hogy egy medenczeszerű völgyben, de azért 882 m. tengerszin fölötti magasságban élénk táruljon Borszék. Csinos, itt-ott emeletes kőháza barát-

ságosan tekintenek az érkezőre, a benyomás azonban akkor volna elragadó, ha a körülfekvő hegyek nagy része nem volna erdőtlen. Akkor tekintetünk rájuk igazán szomoruan, mikor hallottuk, hogy sok év előtt gondatlanul gyújtott pásztortüzek áldozata lett. Szerencse, hogy egy oldalról még mindig igen szép fenyves köríti ez érdekes és értékes fűrődöt.

Napló-jegyzetemhez hiven azonban az erdei sétát megelőzte egy kissé az út prozája. Valamennyire elkéstünk az ebédnél, a mennyiben nekünk sütemény nem maradt, egy asztalnál ülő társaság meghallotta a vendégülösnek e fölött nyilvánított sajnálkozását, s megkínáltak az övékből. Nem annyira a süteményre, mint a süteményes barátságából származott tájékoztatásra, s élvezetes kirándulásokra emlékezem hálásan vissza. Nagy előny ez, főképp akkor, ha valaki rövid ideig tartózkodhatik egy helyen, a melynek ismeretlen előtte vidéke és viszonya. Útunk ebéd után a fő-kúthoz vitt. Élveztük üdítő kitünő vizét. A kút fölött álló épület glorietteszerű, s egyik részében nagy gyorsasággal töltik és dugaszolják e kiapadhatlan forrás kincsét, a világhírű borvizet. Naponkint 70 hektoliterre teszik gazdagságát. Itt a munkát nagyobb részt vidám, kedves arcú székely leányok végzik. Kell is szorgoskodniok, hiszen 3 vizugárból naponkint 5000-nél több palaczkot kell megtölteniök. Innen szép sétányon egy kerek halomra jutottunk, nevét Kerékszéknek mondták, igen szép kilátás nyílt róla a fürdőre és vidékére. A következő napok délelőtti jeit fürdésre, s csak a délutánokat vettük tervbe kirándulásra. A Lobogó fürdő a helységtől északra fekszik, kényelmes séta ut vezet oda. Az épület, csinos parktól körítve, mutatja tarka üveggel diszitett két tornyát, a rajtuk átsütött napsugár szivárványszínt vet a kristálytisza borviz tükör-fürdőre. Hogy dobálja föl, akár csak marokkal, igaz gyöngyeit, buborékjait! E szénsavval telített, bár szerfölött hideg ($7^{\circ}+R.$) vízben a fürdés igen kellemes, ha tul vagyunk rajta. Ez nem ellentmondás. Szerintem igen jó számtani meghatározás, hogy e vízben a fürdés két visitás meg egy futás, s az eredmény testi, lelki fölüdülés. Az Erzsébet, Sáros, Lázár fürdők szintén igen kellemesek 1—3 fokkal szelidebb hőmérsékűek. Az itt töltött pár nap alatt sok öregrendü, egészséges arczról törekedtem leolvasni, hogy nem száz esztendőse-e, ha ilyen vízzel, ilyen levegőben és vízben él? Szives társaságunk egyik délután barlangokhoz ígért elvezetni. A szép erdei séta uton át nagy rétre értünk. Soha ennyi ürmöt, a mennyi e tért borította, egy csomóban nem láttam, akár csak valami alacsony ezüst erdő, mely illatossá tette a levegőt. Ha nem is éppen keserű, de nem a csalódás symboluma-e ez az ürömvirág, gondoltam magambam, mert ilyen vidék

én barlangot nem mernék keresni s még hozzá ilyen sokat ígérő névvel, mint: medve-barlang, jég-barlang. Azonban útunk lejtőre vitt és újra erdőbe, itt kételyeimre czáfoló, kedves meglepetésül, mintegy varázsütésre sziklák emelkedtek. Az egyik csoport nagy hasadékat mutat, melyen szűk ösvény vezet át, jó magas, függőleges szirtfalak között kanyarogva, fölötte csak mintegy méternyi szélességben, kigyó-vonalban kékellik az ég. Alább új szirt, oldalában a jég-barlang nyílásával, csak úgy fú belőle a hideg s már a nyílás közelében fehérlik ki a jég. Bizony nehéz elhinni, hogy e hatalmas mésztuff szikla-tömböket a most ott alatt gyöngyöllő ásványos forrás rakta össze talán évszázakkal, talán évezretekkel előbb szemerenként. Mintha méltóbb volna hozzájuk, hogy óriások görgették ide trónul, palotául.

Másnap a köszén bányához mentünk, előbb egy igen csinosan rendezett méhészetet látogatva meg. Egy napra állított »Dzierson« kasból szabad kézzel szedte ki egy nő a gyönyörű sárga-fehér mézzel telt viasz-táblákat; ugyancsak kezével taszitva el a nyüzsgő, oda tolakodó méh-csomót s félig szabad karjain egész sétahangversenyt rendeztek a zummogó, de úgy látszik szelid bogárkák. A méz igen kellemes, kevésbé fenyő ízű, mert gondoskodnak a kezelők, hogy a közelben elég viasz-gazdag virág legyen. A köszénbányához egészen hozzá méltó erdőn haladtunk át, a mennyiben a sűrűn egymás mellett álló, csaknem fekete-barna fenyőfák csak fenn a magasban lombosok, helyesebben csak a csúcson borítja ágaikat a túlévél, alul semmi zöld, sem rajtuk, sem a földön, mintha a napvilágon feledett köszéntelep volna az egész. Csak a szakállas zúzmó lóg alá halvány, szenyyes zöldjével, mintegy tanuskodva, hogy nagy része van a pusztításban. Némaság mindenfelé, csak egy kis madár sem rebben, okosabb ő, hogysem ily barátságtalan helyre építse kis barátságos fészket. Nehány emberi lakhoz értünk, köztük a bánya-nyílás kútszerűen vezet a földbe fekete, sáros létrán. Elég volt e nyílást látni, hogy szánjuk, a ki bányásznak született. Hogy a Tölgyes szoros gyönyörűnek mondott vidéke innen mily könnyen megközelíthető, csak azután tudtam meg, s így most is sajnálom, hogy azt meg nem néztük. Hanem azért annyi szépet láttunk.

Bizony valódi tündérország vagy édes erdő, bérczes szép hazám. Festői hegyeid közül az óriások mintha csak az imént vonultak volna el bevégezve műveiket. Aranyhaju tündérleányok csak most költöztek ki kristálypalotáikból, melyekre tán valami gonosz mostoha borított hegyet, hogy barlang legyen belőlük. Elrejtőzött ezüstszavu hableányok suttogása még hallik forrásaid partján s bennök látszik a gyöngyfüzér, melylyel játszadoznak. Szépségeid nehéz megközelíthetésében ott a mesebeli sárkány,

melynek hét fejét néha egyenkint kell levágnunk s olykor útlan útvesztőiden a szerencsés véletlen a rege kisegítő varázspálczája. Fájdalom! ily szempontból is tündérország vagy még kies vidékü szép, bájos Erdélyem.

Kirándulás a Cziblesre az ilosvai patak völgyén.

Irta: Mártonfi Lajos dr.

A Cziblest rendszeren Magyar Láposról Tőkésnek tartva szokták az erdélyi turisták meglátogatni, mert a kultura ez irányból jól megközelíti a hármas csúcsot s mert ezen nyugoti oldalon, a Cziblesnek csaknem közvetlen alján levő kincstári erdőőri ház, alkalmas éjjeli tanyául kínálkozik a kirándulóknak.

Koch Antal dr., Koch Ferencz dr. egyetemi tanárok, Orosz Endre tanítójelölt és e sorok írója a mult nyáron egy kevésbé járatos irányban t. i. délről, az ilosvai patak s illetve a *Valea Frásimului* völgyéből másztuk meg az Erdély északi oldalán emelkedő hegység hármas ormát. Kiválóan geologiai czélu kirándulásunkból följegyzek itt egy s mást, mik a turistákat is érdekelhetik.

Julius hó 9-én indultunk el Szamosujvárról. Kellemetlen apró szemü esőben, rossz utakon és — a mint az már a *Mezőségen* ily czélu kirándulásnál eleve föltehető volt — meglehetősen sovány eredménnyel szeljük át ez első napon a Mezőség északnyugoti sarkát. Estére *Bethlenbe* érve, örülünk mégis, mert a teljesen tiszta égbolt s a hűvösnek ígérkező éjszaka általában jó reménységgel kecsegtetnek a holnapi cziblesi kiránduláshoz.

Bethlenben, ebben az élénk forgalmu, szép fekvésü kis mezővároskában jól be lehet vásárolni Kincses Kristófnál mindazt, mit egy szerényebb turista társaság elemozsiás tarisznyái igényelhetnek. Bevásárlunk tehát s hozzá megfőzetünk keményre vagy 30 drb. tojást, (melyek annak idején pompásan beváltak) és süttetünk egy jó darab borju pecsenyét is.

Másnap julius 10-ikére megállapított tervünk utolsó pontja volt: eljutni Felső-Egeresig. E tervhez képest reggel 6 órakor utra kelünk.*) Pompás idővel biztat a reggel s mi vigan haladva át a N.-Szamosnak Deés felé vezető hidján, szemben találjuk magunkat azzal a bizarr kinézésü *homokkő-szírttel*, mely magas falat képez itt az országút északi oldalán

*) Fuvarosunkat Szamosujvárt szegődtettük a szomszéd Dengeleg községből és Kis Miska uram jó erős, löcsös szekerét minden dicséretre méltólag vonta maga után a láposvidéki két szürke 5 frt napi díjért.

s üreges, odvas mivoltával igen jellemző képet nyújt a levegő és légbeliek mállasztó, bomlasztó hatásához.

Leszállunk itt s előre küldjük a szekeret, hogy Kudu felé, Fel-Őr és Alsó-Ilosván át Kajánba kerüljön s várjon be minket, kik a *Dealul Poianilor*-on keresztül gyalogszerrel fogunk ugyan oda tartani. — Fölfelé haladunk hát a Szamos melletti országúton néhány száz lépést s a *Jeruzsálem* nevű házcsoport elején, balkézre letérünk s az északról alá futó kis patak völgyén haladunk föl. — Kellemes és szép az erdőn keresztül ez a gyalog ut, mely egy darab az ős ember nyomára valló kovaszilánkon kívül, amaz érdekes megfigyeléseket nyújtotta nekünk, melyeket Koch Antal dr. a *mezőségi rétegek* geológiai viszonyaira vonatkozólag naplójába följegyzett.

8 órakor *Kajánba* érünk s rövid reggelizés után szekeren folytatjuk tovább északra tartó utunkat. *Dögmezőt* jobbról elhagyva *Ispánmezőre*, majd *Lonkafalvára* (Borleásza) jutunk. Útközben változik a vidék tájképi jellege. Köröskörül erdős oldalak és csúcsok dominálnak s a fiatal harmadkornak u. n. mezőségi rétegeiben is durvább szeműek a homokkövek s helyenként conglomeratos padokkal váltakoznak. A sík, mélytengeri üledéket sekélyebb, parti képződmények váltják föl.

Felső-Ilosvára déltájban érkezünk. Ebédelünk itt és étetünk.

A fogadó külseje nem igen csábit a betérésre s így a falu közepén végig futó patak partjára telepszünk, kibékülve végre is a sorssal, mely a hosszú-inges szöszke oláh gyerekeken kívül, a falu kóbor malaczeit, liba és récze csapatait, plaidekből hevenyészett asztalunk mellé ülteti, guggoltatja és állítja; kinek-minek a mint tudnia adák az Istenek.

Eszünk jó izüen. Megvendégljük a bámész, kíváncsi és éhes comensalistákat is. Tarisznáinkból vánkost rögtönözünk most fejünk alá s négy darabra szakítva a bethleni boltos sajtakaró ujság papirosát, cigaret füstje mellett olvassuk, hogy mi történt a világban ezelőtt nem tudom hány évvel. Szóval: siestát akarnánk tartani, de a biz abból semmi sem lesz! Az olvasmány beválna ugyan altatónak, de liba és malacz csordától nincs maradás; azok huzgálják a tarisznya szíjját, csipegetik a plaid rojtjait s nincsenek távol a füleinktől sem; ezek pedig tompa orrmánykáikkal emelgetik, fontolgtatják, hogy mennyit is nyomhat egy halandó ember lába turista bakkancsban.

Ilyenformán nincs nyugovás, lábra kell állani! Állunk is. — Mig fogatunk is elkészülne, eszembe jut az én Méhely Lajos collegám, a ki most kigyó-békába utazik valahol a gyergyói havasokon. Nosza! fogok hát neki

én is egy pár ilosvai, sárga hasu varas békát; hadd süsse ki majd *pachypus* vagy *igneus* faj-e ez a *Bombinator*. (Azóta ki is sütötte, hogy *pachypus*.) A békák nedves moha közé, vászon zacskóba, mi pedig szerünkre kerülünk s haladunk tovább a Felső-pusztá-Egresre vezető uton, mely immár gyaníttatja velünk, hogy a civilizáció határa felé közeledünk. Összébb szorulnak a hegyek, szűkebb lesz a völgy; merészebbek az oldalak, vadabb a vidék; nagyobbak a görgeteg kövek és sűrűbbek az ut mellett elszórva heverő hídgerendák. Hogy az uton, rendes helyén épen álljon vagy egy hid, arról ugyan itt már szó sincs! Protestálnak ellene a záporok után le-lerohanó hegyi patakok. A kultúra mérnökei aztán pereljenek, ha tetszik, de csak extra dominium!

Eljutunk mégis *Felső-pusztá-Egresre*. Itt egyszerre — hó! Megállj! — Egy *Rosalia alpina* pihen a szekérun. Ez a szép havasi czin-czin bogár az ő kék sörte pamatokkal ékitett sugár bajuszával és gyönyörűen tarkázott szárny fedőivel. Spiritusba kerül a bogár, mi pedig behajtatunk *Szántó Béla* körjegyzőhöz.

Szántó ur úgy is mint körjegyző, de úgy is mint egresi birtokos, gyermek kora óta és jól ismeri e vidék viszonyait s mindazoknak, kik a Cziblest ebből a déli irányból akarják meglátogatni, igen szives és kiválóan jó utbaigazítással szolgál. — Tőle tudjuk meg mi is, hogy, ha holnap megakarjuk mászni a Cziblest és estére még Magyar Laposra akarunk jutni; akkor ma még tovább kell haladnunk, hogy a Czibleshez közelebb az u. n. Kosztyászában üthessük föl az éjjeli tanyánkat. — Lea Ignácz személyében egy jó képű s általában derék kalauzt rendel hát mellénk a körjegyző ur s mi $\frac{1}{2}$ órákor megindulunk éjjeli tanyánk felé. — Lea Ignácz azonban az ő jó képével, derék és életrelvő voltával már a falu végén olyan kátyúba juttat, melyben megfeneklik a szekér s a hasig vízben álló lovak — se ki, se be — mozdulni sem tudnak — Ügygyel-bajjal lekászolódnunk a szekérről, csaknem térdig érő vízben kiadogatjuk szárazra podgyászainkat s néhány falusi ember segítségével kicizhelődik kocsisunk is az ő alkalmatosságával egyetemben a patakból, mely e helyen egész szélességében folyik át az uton.

Nincs kedvünk szekérré ülni, gyalog haladunk hát föl a völgyön, mely a *Valea Frasinului* néven szerepel a térképen. (1:75 000 méretű Special-karte) Utközben néhány bepálírozott ruthén paraszt csatlakozik hozzánk, kiknek jót akaró (?) okvetetlenkedéseitől nagy nehezen menekedve, elérjük azt a malmot, mely az egresi jegyző tulajdona s a térképen *La Russu* néven jelölve, a körülte lévő pár viskóval együtt, a kultúra

utolsó őrszemét képezi. — Pálinkát veszünk itt Lea Ignátz számára. Czukor darabkákat osztogatunk ki a gyermek világnak s ez által különösen jó véleményre hangolva magunk iránt a telep lakóit, haladunk beljebb a hegyek közé. — Közben telik az idő. Le hull a harmat. Hüvös lesz. — Szürkül és be is sötétedik. Három és fél órai bandukolás után, térdig lucskosan, elérjük végre a célba vett éjjeli tanyát a *Koszttyászat*.

A *Koszttyásza* (annyi mint hegyoldal, oldalas) a térképen *D. Cosdesiu*-nak jelölt, 707 meter magas hegy lábánál fekvő utolsó völgytágulat; azon a ponton, hol a *V. Marginea* a *V. Frasinului*-ba szájadzik.

Megtaláljuk itt csakugyan az egresi jegyző által jelzett s az ő tulajdonát képező, elhagyatott, pajta-féle épületet. Kizavarjuk belőle az ide s tova futkározó egér csapatot s a pajta melletti szalmaboglyából elkészítjük nyugvó helyeinket. Vacsorálunk aztán s megembereljük magunkat egy-egy pohárka rizlinggel, mely nem válik szégyenére Lengyel Ödön szamosujvári kereskedő pinczéjének. És most lepihenünk, ruhástól csizmástól jól behuzódva a szalmába. Az éjszaka azonban kevés nyugvást nyújtott, nekem legalább keveset. Kényelmetlen a ruha s különösen a lassanként kergesedő lábbeli. Keresztül-kasul futkároznak az egerek és zörög a szalma. A pajtába szintén bekötött lovak szünet nélkül zabálnak s hozzá apró, irritáló állatkák nyugtalanítanak. Mindezek sem egyenként, sem összesen nem valának valami álomba ringató tényezők.

11-én reggel 4 óraker talpon vagyunk s készülünk föl a csúcsra. A szekér természetesen a *Koszttyászában* marad, mi hát magunkra vesszük a szükséges holmikat s $\frac{1}{2}$ óraker utra kelünk.

Hüvös, de gyönyörű reggel van. A *Valea Marginán* haladunk föl-felé, helyenként derékig érő buja havas-alji növényzetben, melynek szálai mélyen bókolnak az ezernyi harmat cseppek sulya alatt. Átázik s paczallá lágyul csakhamar lábbelink s vászon nadrágunkból akár facsarni lehet a vizet. — A reggeli nap sugara nem pillantott még le ebbe a mély völgybe, alszik hát a rovar világ is, meghuzódva a *Campanulla* harangocskájába, az ezerjő fű ernyője-, vagy a gyönyörű *Telekia speciosa* aranyos tányérja alá — *Rana fusca* s egy pár *Bombinator* kerülnek a vászon zacskóba.

Elhagyjuk most a hegyi patak völgyét s jobbra egy meredek oldalra kapaszkodunk. Ez uton haladva 6 és $\frac{1}{4}$ óraker a *Kalea Frasinului*-on vagyunk. Itt pillantjuk meg először a napot. A rengeteg bükkös ágain énekel a *vörösbegyű fülemile*, a derékból le döntött szálfák pedig az erdőpusztítás mintaképeül hevernek szerte-szét.

A *Kalea Frasinului* nincs megjelölve a térképen, de körülbelől az

1190 meter magas *Verfu Zimbrului* (a térképen *V Dimbrului*) és a 965 méter magas *Tiarcurile* csúcsok közé, a vizválasztó vonalra esik. — Egy pohárka cognacot iszunk itt s haladunk tovább keleti irányban

Három-negyed óra mulva már 1413 meter magasságban a *Corabian* vagyunk, azon a tisztáson, melyről északkeletfelől a *Magura neagra* és a *Verfu Arsuri* csúcsokat pillantjuk m.e.g. Pásztorokat találunk e tisztáson, kik a cziblesalji községek juhnyájait őrzik. Szivesen fogadnak. Főznek zsendiczt s azzal együtt édes sajtot tálnak élénk, igen praktikusán faragott kanalakkal. E kanalak ovál öble t. i. keresztben áll a nyél végén s így egyenesen a szájhoz emelve, a kézcsukló befelé hajlítása nélkül ürítheti ki az ember a kanál csücskén annak tartalmát. Van nekik havasi pásztor-kürtjök is, mely mondhatom nehezen kezelhető hangszer. A szájhoz illesztendő vége 3 cm. átmérőjű, 10—12 cm. hosszú, szűken át furt fa-hengerből áll. Erre gondosan van fölcsavargatva a vad cseresznye fának spirálisan lehántott kérge. Sugáran, lassan tágul a kürt s 2.5—3 meter hosszúság után alig üti meg a 20 cm.-t öblösebb végének átmérője. Szájhoz emelni s ki tartani erő kell hozzá és hegyeken edzett tüdő, hogy hangot csaljjon ki belőle. E kürttel nagy távolságokból értekeznek egymással a pásztorok s valóban leirhatatlanul szép és megkapó, hallani azokat a sajtóságos melódiákat, melylyel 8—10 kilomerről felelgetnek vissza egymásnak; vagy azokat a mélabus hangokat, melyeket az 5-ik, 6-ik völgyben lakó kedveséhez intéz a szerelmes pásztor fiu.

A Korábiáról ismét meredekebb oldalon vezet utunk a Páltyinis felé. Kevéssel 8 óra után kiérünk a bükkös erdőből s előttünk áll a hegyi legelő hatalmas területe, a Czibles-alji községek hófehér szarvasmarha és juh csordáival. A pázsit szelid zöldjében a *Senecio* tüzvörös pártja, csinos *Dianthusok* és *Hieraciumok* ékeskednek köröskörül. A geologus szeme pedig észreveszi, hogy a Czibles palástját alkotó homokkő e helyen tömörebbé lesz, szarukövessé válik, elárulva, hogy Neptun birodalmából nem sokára Vulkan megmerevedett lávájára fogunk lépni.

8 óra 50 perczkor vagyunk a *Páltyinis* (a térképen *Palcinisu*) csucsán. Egyik lapos kúpja ez annak a hegygerincznek, mely délre, közel Felső-Ilosvához a *Valea Corebii* és a *Valea Strimbisi* között kezd kiemelkedni s melynek vizválasztó vonala a *D. Strimbi* (620 m.) *D. Ciresiului* (712 m.) *D. Arsiti* (928 m.) *Corabia* (1413 m.) s a szóban levő 1490 m. magas *Páltyinis* kupokat kötve össze, a Czibles középső ormában éri el legnagyobb magasságát. — Ilyen configuratio mellett keletre, nyugatra s különösen délre, már nagyszerű kilátásban gyönyörködhetünk a Páltyinisről.

E ponton még dominálnak a kárpáti homokkövek, de helyenként már egy-egy kisebb *andesit* szikla is kiüti fejét.

A Pályinis csúcsától kezdve nagyon lassan emelkedik a gerincz vonal; az 1600 méternél azonban egyszerre meredek előtt állunk s e meredeken vezet útnk föl a Czibles legmagasabb pontjáig.

$\frac{3}{4}$ 11 órakor érjük el a kitűzött czélt 1842 m. magasságban.

A Kosztyászáttól tehát idáig, a Czibles középső, legmagasabban fekvő pontjáig, — hol a katonai földrajzi intézet fix-pontja fölött a fából épített gúla emelkedik, — belé számítva a pihenőket is, 6 óra és 15 percet tartott fáradságos utunk.

A csúcson hideg szellő fogad, mely koronként, mintegy varázsütésre sűrű nedves párák, ködös felhő foszlányokkal burkol be, úgy hogy alig látunk 10 lépésnyire magunk körül. A felhők azonban gyorsan el is tűnnek s ekkor váltig szemlélődhetünk magunk körül s gyönyörködhetünk a közel s messze távolban föltáruló fenséges panorámában.

Tekintsünk hát körül!

A Czibles közbelső különösebben is így nevezett (a térképen *Ciblesiu*) csúcsán állunk 1842 meter magasságban. Egy-egy nyereg csatolja ehez délkeletről az 1840 m. magas *Verfu Branu* s északnyugatról az 1831. m. magas *Gyulu Arszu* *) csúcsokat. E csúcsok andesitből vannak fölépítve, mely a fönnebb említett homokköveket a harmadkor végén törte át. E kőzetnek, — mely a kis sebesi *dácittal* rokonságban áll, — egyik sajátága, hogy felületén a levegő és víz hatása alatt kimállanak a lágyabb ásványos részek s ez által üreges, sejtés felületű lesz a kőzet. A déli és nyugoti meredekebb oldalakon nagy területeket borít ez andesit zuzadéka s imitt-amott egy-egy kopasz sziklában is fölüti fejét; de ép, üde példányt nem találunk azért a felületen. — A középső csúcs délnyugoti oldalán 10—20 lépésnyire a gúlától sok üreges, odvas homokkő rögöket is találunk. E homokkő darabok a vulkáni kitörés hatása alatt átalakulva, csinos *kvarcz* kristályokat rejtenek üregeikben.

Egyébként legelő borítja körös-körül a hármás hegy oldalait. 1300—1400 meter magasságban már véget ér a fatenyészet, átengedve a helyet

*) *Gyálu Arszu* (*Dealu Arsu*) annyit jelent, mint: *égett hegy*, nagyon helyes vonatkozással e nyugoti csúcs meztelen sziklás, kopár oldalaira. A katonai térkép „*Arceru*“ jelölése mindenesetre hibás. Az EMKE uti kalauzának 80-ik oldalán említett „*Arszuri*“ is *Arszu*-ra javítandó. Van ugyan a Láposi hegységben egy „*Verfu Arsuru*“ csúcs is, de ez a Gyálu Arszutól délkeletre a *Vrf. Branu* és a *Magura neagra* között csupán 1597 m. magasra emelkedik.

a jobbára buja fű pázsitjának, melyen a hó fehér csordák legelésznek. Fönn a csúcs tetején törpe kis havasi *Campanullák* kék harangocskái mosolyognak reánk a gyérből származó fű szálai közül. Alább, a viritás végnapjait élő *Gnaphaliumok* és a *gyalog-fenyő* szétszórt törpe bokrai között az *Achilea ibolyás* színű ernyője s a *Hieracium* sárga és lilaszínű tányérkái tarkálják a zöld szőnyegyet. — Mélyen alattunk, az északra néző szakadékos, árnyas szurdokokban sötét, néma fenyvesek komolykodnak; a délre nyíló völgyekben pedig arany sugárban fürdik a tájék s a delelő csordák és nyájak mellől fölhangzik a havasi kürt édesen fájó szava, mintha csak a bánat és szerelem, a vágy és a lemondás bűvös szálaiból szövődne mélabus melodiája.

Bizony nehezen tudunk megválni e képtől, mely megkap, gyönyörrel érint és lekötve tart!

Tekintsük mégis most már távolabb!

Északról föltüneznek a *Pop Iván*, a *Stog*, a *Cserna-Gora*, a máramarosi, bukovinai és galicziai havasok e nesztorai. Nyugot felől a *Kis-* és *Nagy-Hugyin* lapos kúpja, a *Gutin* tarajos éle és a *Sátor-hegy* hatalmas háta emelkedik. Délről meredeken siklik alá Czibles kopár oldala abba a völgybe, mely *Suplai*, *Poieni* és *Zágra* községek felé lejtve *Makódnál* ömleszti a *Czibles-patak* vizét a Nagy-Szamosba. *) A cziblesi és ilosvai patak völgyén túl a Mezőség hullámos vidéke tünezik elő s ha a déli nap világítása nem gátolná, úgy a görgényi havasok szegnék be délkeletről a szemhatárt, egyenesen délre pedig, ködbe veszne tekintetünk. Kelet felől ismét hatalmas csúcsok uralkodnak, a radnai havasok ormai ezek, az *Űnőko*, a *Verfu Omului* és mások.

Betelve már a fenséges panoráma feledhetetlen képeivel, bucsut mondunk a tájnak s indulunk a csúcsról lefelé, hogy 300 méterrel alább egy védettebb helyen telepedjünk le az ebédhez.

Mig mi oda fönn valánk Lea Ignác egyike növénygyűjtő szelenczével leszállt a Czibles-patak forrásához s nagy fáradtsággal, de még nagyobb ügyességgel hozta föl a meredek oldalon két karjára fektetve a vízzel teli

* Ne tévesszük össze e délre nyíló völgyet azzal, mely a katonai térképen szintén *Valca-Ciblesului* névvel jelölve, a hegység nyugoti lábánál fakad s az *Isv. Prelucilor*, *V. Stegioru* és *V. Hudinului*-al közösen a Tökés felé futó *Brád-patakot* (*Valea-Bradului*) táplálják. A Czibles-patak délre nyíló völgyének azt hiszem jövője van a cziblesi kirándulások terén; mert a Nagy-Szamos partjáról egyenesen nyulik föl úgy szólva közvetlen a Czibles alá s meit az e völgyben fekvő *Suplai* a hegy csúcsához legközelebb eső helység köröskörül.

szelenczét. Ebédelünk — természetesen nagyon, de nagyon jóízűen — s délután 1 órakor indulunk is lefelé.

Utunk visszafelé is nagyon fárasztó; ez nem gátol azonban, hogy jobbra-balra kitérve néhány békát, gyikot (*Rana fusca*, *Zoothoca vivipara*) ne gyűjtsek. A bogár hálóban is megakad egy s más, minék Ormay meg Pungur kollegáim vagy Chyzer főorvos fognak majd örülni. A Korábián Jepure Irimiétől megveszek egy fakanalat s rövid pihenő után haladunk tovább lefelé.

3 és fél órai fárasztó ut után a Kosztyászába érünk.

Fölpakolunk, Kis Miska befog s mi ballagunk a szekér után egész a Szántó malmáig. Itt elválunk Lea Ignác derék vezetőnkől s jobbra kanyarodunk föl a vízválasztóra, mely azon az uton, *Tárgfalva* (Lárga), *Felső*, *Alsó-Szőcs* és *Domokoson* át *Magyar-Láposra* vezet. Nem ajánlom senki ember fiának, hogy szekérrel ez utra szánja magát! Járhatónak van ugyan jelezve a térképen, de biz abból egy szó sem igaz. Ezer akadálylyal küzdve jutunk el valahogy Alsó-Szőcsig, honnan végre biztos uton haladunk Lápos felé.

10 órakor érkezünk M-Láposra. A vendéglő szobái el vannak foglalva, de jól pihenünk az ebédlő szobában rögtönözött ágyakon is.

Ha végre fölemlitem még, hogy M-Láposról 3 óra alatt a bábai szoroson át gyönyörű vidéken a szamosvölgyi vasut galgói állomásához lehet jutni,*) ugy elmondtam mindazt, a mi cziblesi kirándulásunkból a turistát érdekelheti.

I R O D A L O M.

(Kalotaszeg magyar népe.) *Jankó* János dr. ily czimű néprajzi tanulmánya most hagyta el a sajtót. Az érdekes és rendkívül tanulságos munka egyedül áll a magyar irodalomban; alapos és a legkisebb néprajzi részletre kiterjedő; biztos kézzel válogatja ki a tárgyához tartozó dolgokat; éles szemmel észreveszi az idegen befolyást és mindenhol rámutat erre. Terünk nem engedi, hogy hosszabban foglalkozunk e kétségtelenül uttörő munkával, de ezt feleslegesnek

is tartjuk, miután folyóiratunkban a *Kalotaszegi és Erdélyi magyarságról* szóló cikkben maga a szerző részletesen bemutatta művét. Különben a munka hat fejezetre oszlik, melyekben a topográfiai elnevezések, a tárgyi és családi etnográfia, a keresztény ünnepi szokások, babonák és a kalotaszegi nyelvjárás van ismertetve. A kiállítás csinos, a képek jellemzők. Ára 2 frt. A legmelegebben ajánljuk olvasóink figyelmébe.

(Turisták naptára 1892-re) A Ma-

*) M-Láposon jó ruganyos kocsit 3 frtéért lehet fogadni ez utra, de személyszállító posta koci is közelekedik Lápos és Galgó között.

gyar Turista-Egyesület kiadásában igen praktikus kis naptár jelent meg a turista-mozgalom megindulása alkalmával. Szerkesztette *Thirring* Gusztáv dr. az említett egyesület titkája. Ára nem tagoknak 1 frt 30 kr. A naptári részen kívül közli a turista-egyesületek tisztikarát és az egyesületekre vonatkozó főbb adatokat. Ez a rész azonban nem egészen teljes és az adatok sok helyt vétesek. Az irodalommal foglalkozó rész gonddall és utánjárásal van összeállítva. Külön fejezetek alatt ismerteti a posta, telegráf és közlekedésre vonatkozó közérdekű szabályokat. Használható adatok vannak az élszállásolás, utjelzés, menedék házak, kalauz című fejezetekben. Általában a csinos kiállítású — úgy tudjuk első e nembn — turista naptár megfelel céljának.

(Adatok Brassó város monografiájához) czimen, a magyar orvosok és természetvizsgálók 1 évi augusztus hó 26-án Brassóban tartandó vándorgyűlése alkalmából érdekes és tanulságos munka fog megjelenni. A mű tartalma a következő: 1. Bevezetés, *Ohe* Ferencz városi lelkész-től — 2. Brassó város humanitási intézetei, *Fabritius József*-től. — 3. Közegészségügy gondozása Brassóban a 19. században, írta *Gusbeth Ede* dr. — 4. Az országos szemintézet Brassóban, *Fabritius Gusztáv* dr.-től. — 5. Brassó város klimatikus viszonyai, *Lurtz Ede* tanár dr.-től. — 6. Brassó és környéke geologiai alakulása, *Meschendorfér József* lelkész-től. — 7. A Barcaság herpetologiai viszonyai, *Méhey Lajos* tanár-tól. — 8. A Czenk növényvilága, adalék Brassó flórájához, *Römer Gyula* tanártól.

TURISTASÁG.

(A gyulafehérvár-zalathnai) vasut létesítése költségeire tudvalevőleg Alsó-Fehérmege segély tájálott fel, melyet a m kir. kereskedelemügyi miniszter is jóváhagyott. Most az engedményes új és a vidék havasos jellegének megfelelő építési tervet jóváhagyását kérte a minisztertől, t. i. hogy egy vágányu legyen a vasut, melylyel azt reméli, hogy a Zalathna és Abrudbánya közti nehéz helyi viszonyokat is legyőzvé, — az óhajtott összeköttetést létesíthetni fogja. Az egy vágányu vasut biztosság tekintetében teljesen megfelel a kívánalmaknak, előnye az, hogy a havasos vidékek kanyarulatain jól lehet alkalmazni s így a nagyobb hegyekre is könnyebben fel lehet vezetni a vasutvonalat.

(Délvidéki Kárpát-Egyesület) alakult Temesvárott. Célja: kifejleszteni a délvidéken a turistasági szellemet és hozzáférhetővé tenni a délkeleti Kárpátokat s azoknak természeti szépségeit. Az országos turista-egyesület felhívása, hogy az új egyesület csak mint fiókosztály alakuljon meg, eredménytelen maradt, mivel a Délvidéki Kárpát-Egyesület az önálló működéstől üdvösebb eredményeket remél. Az egyesület elnökévé *Pelheő* János kir. tanácsost, posta- és táviróigazgatót választották. Alelnökök lettek:

Lavotta főerdész és *Szögyény* László krassószörénymegyei főjegyző, titkárok *Schollmásky* és *Fodor*, pénztáros *Wolafka* Antal, ügyész *Weldin* József dr. Az új egyesületnek már több mint 100 tagja van.

(A magyar térkép megmagyarosítása.) Sajnos, de úgy van, hogy még erről is kell szólni. A magyar térkép eddig német volt. Nálunk tudniillik a leg-tökéletesebb fajtájú térképeket a katonai földrajzi intézet készíti s ezeken a térképeken bizony Budapest eddig Ofen-Pest volt s még a tősgyökeres magyar helynek is azokban a merőben önkényes képzésű német tordításokban (Szegedin, Debrecin) szerepeltek, melyek nem a nép nyelvében, hanem a német írók könyveiben születtek. Az E. M. K. E. ez ügyben már régebb felterjesztést intézett a belügy- és hadügyminiszterekhez, melyek értelmében történt aztán *Nopcsa* Elek br. interpellációja a delegációban. A hadügyminiszter ekkor megígérte a térképek magyarosítását és most váltotta be szavát. A belügyminiszternek egy rendelete adta hírül először a hadügyminiszteriumnak azt az elhatározást, hogy a legújabb bejárások alapján készült térképeket magyarul, vagyis a magyar helynevek használatával fogja ki-

adni A magyar földrajzi társaság érte-
sülvén a hadügyminiszter e szándékáról,
Erődi Béla dr. elnöklete alatt egy bi-
zottságot küldött ki, mely hivatva lesz
a térkép-magyarosításban, vagyis a ma-
gyar helynevek érvényre juttatásában
közreműködni; az E. K. E. pedig kör-
iratban fogja felkérni osztályait, hogy az
idegen és helytelen elnevezéseket gyűjt-
sék össze, melyeket aztán a földrajzi
intézethez fog felterjeszteni. — A föld-
rajzi társaság bizottsága azonban nem
éri be ennyivel; tovább megy s *Nopcsa*
Elek báró indítványára átiratban fel fogja
kérni a tekintélyesebb budapesti német
lapokat, hogy a magyarországi német
helyneveket használják magyarul; *Király*
Pál indítványára pedig feliratot intéz a

kereskedelmi miniszterhez, felhíván figyel-
mét a német vasuti térképekre. Buda-
pesten a déli-vasut pályaudvarában, vala-
mint a magyar államvasut nyugoti pálya
udvarában, valamint a magyar állam-
vasut nyugoti pályaudvarában, most is
olyan térképek függenek, melyeken Ofen-
Pest és más nem létező helynevek ol-
vashatók. Eltekintve a kérdés politikai
oldalától, ezek a helynevek igen alkalma-
sak az idegen utazó közönség zavarba
hozására. A bizottság munkájának koroná-
ja 600—1000 szóból álló szótár, a hely-
nevek kiejtésének angol, francia, olasz
és német átírásával. A szótárkészítő bi-
zottság tagjai: *Erődi Béla* dr., *Jankó* *Já-
nos* és *Márki Sándor* dr.

FÜRDŐÜGY.

(Kérés a fürdőtulajdonosokhoz.) Kér-
jük a fürdőtulajdonosokat, hogy für-
dők életében történt változásokról, für-
dők fejlesztése érdekében tett intézke-
déseikről bennünket saját érdekükben
értesíteni sziveskedjenek

(A nyaralók és a zóna.) A kereske-
delmi miniszter a nyaraló- és fürdő idő-
szakra azt az újítást tervezi, hogy az egyes
zónákat még fölaprózza és így olcsóbbá
teszi. A főczél az, hogy a közel eső vá-
rosok és falvak lakói rövidebb tartóz-
kodásra, esetleg vasárnapi kirándulásokra
is fölkereshessék a fürdőt vagy nyaraló
telepet.

(II. magyar balneologiai kongressz-
szust) rendez 1892 évi április hó 6-án,
7-én és 8-án Budapesten a balneolo-
giai egyesület. Napirendek: 1. nap (áp-
rilis hó 6-án). 1. Elnöki megnyitó. 2.
Bókai Árpád dr. egyetemi tanár elő-
adása: A magyarországi ásványvizek
összehasonlítása a külföldiekkel. 3. *Oláh*
Gyula dr. és *Smialovszky Valér* dr.:
Egy a fürdők összes viszonyait felölelő
törvényjavaslatról. 2. nap (április hó 7-én).
1. *Pap Samu* dr. fürdőorvos (Alsó-Tát-
rafüred): A női ivarszervek betegségei-

nek kezeléséről 2. *Goldzieher* fürdőkkal.
Vilmos dr. egyetemi docens: A bal-
neo-therapia a szemészetben 3. *Bole-
man István* dr., kir. tanácsos, fürdőor-
vos *Vihnye*): A magyarországi fürdők
látogatása 1891-ben 4. *Russay Lajos*
dr. fürdőorvos (Szobráncz): A fürdő, a
vendég és a fürdő-orvos egymásközi
viszonya és annak rendezése. 3. nap
(április hó 8-án). 1. *Udránszky László* dr.
egyetemi docens: Közlemény *Korányi*
Frigyes tanár kórodai laboratoriumából
(*Gara Géza* dr. és *Neimann Sziegfried*
dr. gyakornokok vizsgálati alapján):
Néhány hazai ásványviznek hűgysavoldó
hatása. 2. *Grünwald Mór* dr. fürdőorvos
(*Szliács*): A szénsavtartalmu fürdőkről
és azok élettani hatásáról. 3. *Ballagi Já-
nos* dr. (Miskolcz): A turistaság és annak
előmozdítása fürdőhelyeken. A kongressz-
szus a budapesti kir. orvosegyesület
házában (VIII. ker., *Szentkirályi utca*
21. szám) tartatik; az 1-ső ülés d. u.
6 órakor, a 2-dik és 3-dik ülés d. u. 5 óra-
kor kezdődik. Ápr. hó 8-án közös vacso-
ra; jelentkezések az 1-ső ülésen történnek.

(Az országos balneológiai egyesület) évi közgyűlését folyó évi április hó 6 án, délután 5 órakor a budapesti királyi orvosegyesület házában fogja megtartani. Tárgyak: 1. Elnöki megnyitó. 2. A főtitkár jelentése az egyesület működéséről.

3. A pénztáros jelentése a pénztár kezeléséről. 4. A pénztár megvizsgálására kiküldött számvizsgálók jelentése. 5. Esetleges indítványok. E közgyűlésre a balneológiai egyesület összes rendes tagjai meghivattak.

N É P R A J Z.

(Néprajzi ut.) *Jankó* János dr. a nyáron Tordát és Toroczkó vidékét fogja tanulmányozni és kutatásai eredményeiről szintén oly alapos és terjedelmes munkát fog írni, mint Kalotaszegről. Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület márcz. 11-én tartott gyűlése a legmesszebbmenő erkölcsi támogatást szavazott meg *Jankó* részére, kit tordai és toroczkói tagjainak ez uton is szíves figyelmébe ajánlunk.

EGYESÜLETI ÉLET.

(A háromszékmegyei osztály) alakuló gyűlését április hó 3-ára hívta össze *Polsa* József főispán, az osztály id. elnöke. A meghívó így hangzik: Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület 1891. máj 12-én tartott közgyűlése engem bizván meg a háromszékmegyei osztály megalakításával, ennek következtében van szerencsém az 1892. április 3-án, Sepsi-Szentgyörgyön, a vármegyeház nagytermében tartandó osztályalakuló gyűlésre azzal a kéréssel meghívni, hogy az ide mellékelt gyűjtőiven a közgyűlésig tagnak jelentkezni, illetve e közjótékonyági, közgazdasági és kulturális egyesület részére minél több tagot megnyerni szíveskedjék. Vármegyénkire nézve az osztály megalakítása rendkívül fontos, mert ismeretlen gyönyörű vidékeinkre a látogatókat, fürdőinkre az üdülőket és vendégeket ez osztály feladata leendő a központ segítségével ide irányítani s, vonzania és a turisztasági helyeket utak nyitása, ösvények vágása által azok részére hozzáférhetőkké tenni. A tagok többféle kedvezményben részesülnek (fürdőkben % engedmény, csoportos utazásoknál esetleg olcsóbb viteldíj, stb.) és ingyen kapják az egyesület hivatalos lapját, az

illusztrált turisztasági, fürdőügyi és néprajzi Erdély-t. Mindezek következtében bizalommal remélvén, hogy a taggyűjtés érdekében a lehetőket megtenni méltóztatik, közlöm, hogy a gyűjtőívek a közgyűlés napjáig hozzám visszaküldendők. Sepsi-Szentgyörgy, 1892. márcz. 22. *Polsa* József, főispán, az E. K. E. háromszékmegyei osztályának id. elnöke.

(Választmányi ülés.) Egyesületünk márcz. 11-én választmányi gyűlést tartott *Bethlen* Bálint gr., orsz. képviselő elnöklete alatt. Jelen voltak: *Feilitzsch* Arthur br. alelnök, *Sándor* József tiszteletli tag, *Deáky* Albert jogtanácsos, *Radnóti* Dezső titkár, *Hegedűs* Ferencz a kolozsvári osztály elnöke, *Gazsi* József, *Hangay* Oktáv, *Kiss* Sándor, *Nedoroszlák* János, stb. A titkár jelentése után a megüresedett tisztviselői helyeket töltötte be a választmány, így *Veress* Endrét pénztárossá, *Gazsi* Józsefet pedig ellenőrré választván meg. Az előfordult többi ügyekről külön hírekben emlékezünk meg.

(Alsó-Fehérmegyei osztály.) *Csató* János kir. tan. alispán, f. hó 30-ára hívta össze ez osztály alakuló gyűlését. Igen örvendünk, hogy e természeti kincsekben gazdag megyében is szervezett osztályllyal kezdhjük meg a működést. Az osztály iránt megyszerte nagy az érdeklődés.

Járványos, ragályos, fertőző betegségek ellen legjobb óvószer e viznek ivóvíz-képpen való rendszeres használatát!

NAGY-SOLYMOSSI KONCZ ÁRMIN

Gyógyszerész az „OROSZLÁNHOZ”,

a HOMORÓDI VASAS SAVANYU VIZ — BORVIZ — KUTAK BÉRLŐJE SZÉKELY-UDVARHELYT.

HOMORÓDI VASAS SAVANYUVIZ KLOTILD FORRÁS

Hazánk, sőt a Kontinens legszénsavas vasdusabb ásványvize!

Vegyelmezési eredmény 1000 Gram forrásvíz tartalmaz, Dr. Solyomosi Lajos urnak, Dr. Lengyel Béla egyetemi tanár ur által a magyar tudományos akadémiának bemutatott, vegyelmezése szerint!

KALIUMCHLORID	K Cl	0.95354	Suly rész
NATRIUMCHLORID	NaCl	0.46630	" "
NATRIUM-ULFAT	NaSO ₃	nyemok racez	" "
NATRIUMBERAT	NaBO ₃	0.07325	" "
NATRIUMBICARBONAT	NaHCO ₃	0.26367	" "
CALCIUMBICARBONAT	CaHa(CO ₂) ₂	0.37230	" "
MAGNESIUM	MaH ₂ (CO ₂) ₂	0.51620	" "
FERRUM	FeNa(CO ₂) ₂	0.65100	" "
BOVASAVASHYDRAT	H. S. O.	0.12437	" "

A szilárd a katreszek 4.22590 s. r.

A szabad és félig kőtlt szénsav 2.22242 s. r. — Az egészen szab. szénsav 1000 gr. vízben 93809 kcmtr

HOMORÓDI VIZBŐL, Erdély legtöbb városában van raktárom!

Raktarak ajánlat és kívánatra felállítatnak. — Kéretik a t. közönség az üvegeket más folyadékokra fel ne használni. — *Járványos betegségek ellen megbízhatóiten óvószer e víz!* — Egy csaiád háztartásából sem volna szabad hiányozzék, különösen hol gyermekek és felnőtt leánykák vannak!

A KÖZMÜVELŐDÉS IRODALMI ÉS MŰNYOMDAI RÉSZV.-TÁRSASÁG

KOLOZSVÁR (fióközlet Brassóban)

szives figyelmébe ajánlja a modern graphikai követelményeknek megfelelően berendezett

K Ö N Y V N Y O M D Á J Á T,

mely ujabban a legdiszesebb betűkkel szaporított, s így a legkényesebbi igényeket is kielégítheti.

K Ö N Y O M D Á J A, LITHOGRAPHIÁJA,

melyben a legjelesebb erők s a legkitűnőbb gépek vannak alkalmazva, a főváros és külföldi nagyobb műintézetek méltó versenytársa.

ÁRAI HATAROZOTTAK, OLCSÓK.

Vidéki megrendeléseket pontosan teljesít.

Kiadásunkban jelenik meg az:

ERDÉLYI GAZDA

általános mezőgazdasági hetilap,

Az Erdélyi gazdasági egylet hivatalos közlönye.

Szerkeszti: Sz. Szakács Péter, az erd. gazd. egylet titkára.

Előfizetési ára: Egész évre 4 frt. Félévre 2 frt.

HORATSIK JÁNOS

könyv-, mű- és zenemű-kereskedésében

KOLOZSVÁRTT.

(Főtér, Nemzeti szálló sarkán) megjelent s általa minden könyvárusnál kapható:

Malonyay Dezső. Pipacsok Elbeszélések Ára	1 frt 20 kr.
Moldován Gergely. Románnyelvtan kézikönyve, gyakorlati olvasmányokkal. szótárral és irodalomtörténeti részszel. Ára	1 frt 20 kr.
Bodor L. Erdélyben érvényben levő osztrák büntető perrendtartás. Ára	2 frt 50 kr.
Ivánfi Jenő A mult. Drámai költemény. Ára	— frt 40 kr.
Carmen Sylva. A szenvedés földi vándorlása. Fordította Kacson Lajosné	1 frt — kr.
Petőfi S. ismeretlen költeményei. Kiadja Dr. Ferenczi Zoltán Ára	— frt 40 kr.
A kopaszág dicsérete. Humoros mű 1589-ből. Közli: Gyálui Farkas. Ára	— frt 30 kr.
Moldován G. Válaszirat a román memorandumra Ára	— frt 50 kr.
Weiss Jul. Gizike naplója (Egy bakfisch emlékiratai) ford. Gyálui Farkas. Ára	1 frt — kr.
Mentovich Gyula. Már késő. Regény 2 kötetben. Ára	1 frt 40 kr.
Koós Ferencz. Életem és emlékeim 1 vaskos kötet. Ára	3 frt 50 kr.
Dr. Hankó Vilmos. Erdélyrészi fürdők és ásványvizek leírása. Ára	1 frt 20 kr.
Emke Utikalauz. Ára	1 frt — kr.
Petőfi Múzeum. Kéthavi folyóirat, műmelléletekkel, szerkesztik Ferenczy Zoltán dr. és Csernátoni Gyula dr. (Eddig 4 évfolyam.) Évfolyamonként ára	2 frt 50 kr.

Zeneművek:

Br. Bornemissza Eszter. Magyar népdalok. Ára	— frt 70 kr.
Simon Kálmán. „Páros szöktetés“ című 1 felvonásos operette. Dalfűzet. Ára	1 frt — kr.
„ <i>Keringő.</i> Ára	1 frt — kr.
„ <i>Polka.</i> Ára	— frt 70 kr.
Molitoris Czimbalom átiratok 14 kedvelt népdalról átirva. Ára	1 frt — kr.
Orbán Róza. Emke csárdás Ára	— frt 50 kr.
Serly L. „Kis hamis.“ Mazurka Ára	— frt 70 kr.
„ <i>Szamos mentén</i> 10 népdal Ára	1 frt 50 kr.

Együttal ajánlom dusan felszerelt könyv és zenemű raktáromat, melyekből kívánatra megtekintésül küldeményeket vidékre is szívesen küldök.

Arjegyzékek ingyen és bérmentve.

Kalotaszegi varrottas

név alatt általánosan ismert szép himzés-minták, melyek a magyar ornamentika motivumai által Közép-Európa művelt osztályában oly feltűnést keltett s legtöbb szalonban kedvelt díszül szolgálnak, azokról **Pentsi József** és **Szentgyörgyi Lajos** bánffy-hunyadi tanító urak — mint szakavatottak — buzgalmából utánhímezésre könnyen használható s leírással és utasítással ellátott minták

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„KALOTASZEGI VARROTTAS-ALBUM”

czimen diszes kiállítású füzetek jelennek meg.

ELŐFIZETÉSI FELTÉTELEK:

Teljes műre 20 füzetben 12 frt.

10 füzetre . . . 6 frt. ☒ 5 füzetre 3 frt.

Mutatványszámokat kívánatra szívesen küld

a „KALOTASZEGI VARROTTAS-ALBUM”

kiadóhivatala Kolozsvártn.

